

AKADEMİ MECMÛASI

Sâmiha AYVERDİ

Kemal Yurdakul AREN

Hayri BİLECİK

İsmet BOZDAĞ

Ali BULUT

Ayhan GÜLDAŞ

Halil HİSARLI

İskender PALA

Emin SEZER

Mustafa TAHRALI

Kâmil UĞURLU

Kâzım YETİŞ

YIL : 18

TEMMUZ 1989

SAYI : 3

AKADEMİ MECMUASI

Yıl: **18**

Temmuz 1989

Sayı: **3**

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI, üç ayda bir çıkar,
akademik mecmûadır.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı adına sâhibi :
İlhan AYVERDİ

Yazı İşleri Müdürü :
Sait BAŞER

1989 yılı abone bedeli 12000 TL.'dir. Dış ülkelerden bâzı-
larının abone bedelleri ise, posta ücretleri dâhil; Almanya
için : 25 Alman Markı; A.B.D. için : 10 A.B.D. Doları; Fransa
için : 70 Fransız Frangı; İngiltere için : 8 Sterlin ve Suudi
Arabistan için de : 30 S. Arabistan Riyalı'dır. (*Abonelerin
değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur*). İlan ve rek-
lâm, *milli kültürümüze hizmet eden müesseseler'den* alınır.

Yazı işleri için haberleşme adresi : Yeniçeriler Cad. Nu. 43, Bâye-
zid - İSTANBUL. Tel : 516 63 87. Abone ücretlerinizi Kubbealtı Aka-
demisi Kültür ve San'at Vakfı'nın 337056 numaralı Posta Çeki he-
sâbına yatırabilirsiniz. Abone işleri için, Peykhâne Sk. Nu. 3 Çem-
berlitaş - İSTANBUL adresine başvurunuz. Tel : 516 23 56.

Basıldığı Yer : ÖZAL MATBAASI, Tel : 520 60 58 — İstanbul

İÇİNDEKİLER

Yabancılar ve Biz	Sâmiha Ayverdi	5
Yetişir (Şiir)	Doç. Dr. Mustafa Tahralı	8
Anneler Uyanın	Kemal Yurdakul Aren	9
Viyana Göklerinde Gördüm (Şiir)	İsmet Bozdağ	18
Meslek	Hayri Bilecik	22
Merhum Ahmed Remzi Dede'nin Bir Şiiri Dolayısıyla	Dr. Emin Sezer	25
Sevinç Çokum'un Edebiyat Üzerine Görüşleri	Öğr. Grv. Ali Bulut	29
Vesvese (Şiir)	Halil Hisarlı	36
Bilinmeyen Şehzâde Mustafa Mersiyeleri	Dr. Ayhan Gültaş	37
Gönülден Gazel	Dr. İskender Pala	50
Selçuklular'ın Oturduğu Evler — Düünden Bugüne —	Yük. Mim. Dr. Kâmil Uğurlu	59
Üslûpta Yabancılaşma	Kâzım Yetiş	70
Kubbealtı'ndan		78

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mücibince 8.11.1976 târihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

YABANCILAR VE BİZ

Sâmiha AYVERDİ

Türk topraklarında karış karış dolaşmak Avrupalının da, Amerikalının da vazgeçilmez istihalarındandır.

Moltke gibi bir feldmareşal, tâ Musul'a kadar niçin gitmiş, karış karış gezip dolaşmıştır? Askeri, siyâsi hattâ içtimâî bir mecbûriyet olmadığı halde, böyle bir seyâhata ihtiyar etmesinin sebebini anlamak pek de kolay olmasa gerek. Amma mesele-
nin ufukta gizli olan tarafına bakınca, gerçeğin hemen sırtı-
tığı da meydana çıkar.

Zira Almanya ile İngiltere, demiryolu inşaatı ve kendi me-
tâlarına pazar aramak husûsunda iki rakip devlettir. Şu halde
bu iki devlet de, bu yağlı lokmayı, kendilerinden başkasına yut-
turmamak gayreti ile Osmanlı ülkesini karış karış gezip, arâzi-
nin coğrâfi, iktisâdî ve stratejik haritasını, ellerinden geldiği
kadar ezberlercesine tesbit edip, ileriye mâtuf bir diplomatik
malzeme olarak raporlarında bildireceklerdi.

Açıkça söylemek lâzım gelirse asırlarca evvel hazırlanıp,
şartlara göre bu plânları tatbik etmeği başaranların tecrübeli
öncüsü, elbette ki İngiltere'dir.

Bir de bu iki rakibin gözlerini korkutan Çarlık Rusya gibi,
gözü doymaz, tehlikeli, hırslı ve zorlu bir üçüncü devlet de bu
iki rakibe tehditli ve korkulu günler yaşatıyordu.

*
* *

Ayrıca Osmanlı Türklüğünün elinde, güzelliği dillere des-
tan sevgililerin etraflarında dolaşan âşıklar gibi, Musul ve Irak
petrollerinin henüz isbât-ı rûşt etmemiş taptâze varlığına ilân-ı

aşk etmek yolunda bulunan devletlerin cilveli ve âşıkâne kurlarını da hesâba katmak yerinde sayılır.

*
* *

İşte Cizre'den sonra Dicle ovasına düşerek Cûdi silsilesinden uzaklaşan Feldmareşal Moltke'nin bu, **turistik olabilir** dediği bölgelerde dönüp dolaşmasının sebepleri aşağı yukarı ortaya çıkmış olur.

Nûh'un gemisini bulmak sanki kâbilmiş gibi, bu efsâneyle diriltmek bahânesi ile yabancı ülkelerden, o zaman bu zaman nice keşif kolları gelerek Türk vatani üstünde, gizli stratejik ve içtimâî emellerine bir çıkış noktası aramışlar ve basın da inanır görüldüğü bu masala halk da inanırcasına yaklaştırılmıştır.

Nitekim son zamanlarda Amerikalıların, **Amerikalı Emekliler Tatil Sitesi** olarak **Van** hâvalisini seçtikleri gene basın yolu ile kamuya aksettirildi. Amma hiç de hoş karşılanmayınca bu fikir, senenin birçok ayı karlı geçen vilâyetten bu defâ da **Antalya** gibi ılık, hattâ sıcak bir bölgeye kaydırılmıştır.

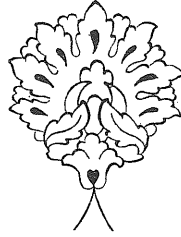
Şu âşikâr ki, memleketi adım adım kulaçlamakta, Batı'nın gözü olduğunu bildiğimiz halde, hâriçten gelen her teklife boyun eğmek alışkanlığı ile, bâzı idârecilerimiz seslerini pek yükseltmeden: «**Hayır, yapamayız!**» demeğe cesâret edemiyerek, sâdece birkaç yuvarlak söz ile bu abes teklife bir kulp takmak yoluna gitmişlerdir.

Batı'nın gözü olan topraklarımıza doğrudan el uzatmasalar bile, İngilizlerin Yunanlıları saldırttığı gibi, son zamanlarda da **Ermeni, Kürt** gibi mevhum namzetlere bol keseden Türk toprağı ikram etmekle birliğimizi parçalama yoluna gitmişlerdir ki işte bu bir buçuk asır evvel **Moltke'nin Van** havâlisini bir turistik bölge olarak görüp işaret etmiş olduğu gibi, bu işler, haçlı dünyânın ebedi ve ezeli düşmanlığının işaretlerindendir.

*
* *

Hazret-i Nûh'un Tûfan'dan sonra Cûdi Dağı'na inmiş olması söylentileri hâlâ dünyâ efkârını oyalarken, Türk münev-

veri ve basın olarak kendi topraklarımız üstünde oynanan bu kumara karşı hiç değilse : «Yeter be adamlar, kimi aldatıyor, kimin aşını yerken yaptığımız köçekliklerden utanmayıp, hâlâ memleket evlâtlarının karşısında diz çökerek parsa toplamaya devam ediyorsunuz? Utanın ve susun artık!» dememiz lâzım değil mi?

YETİŞİR

Nice bin cilveni gördüm senin ammâ güzelim
Yetişir bendene, bir cilve-i hicrân yetişir
Duymadın âhımı cânım, gül-i rânâ, güzelim
Dil-i pervâneye bir âteş-i sûzân yetişir.

Mustafa Tahralı
24.3.1989 - İstanbul

ANNELER UYANIN!..

Kemal Yurdakul AREN

ANNELER UYANIN, bir feryattır.

Asırlar öncesinde büyük Yunus da:

«Kasdım budur, şehre varam

Feryâd ü figan koparam.»

demmişti.

Ben de akıl ve iz'an şehrine varıp feryatlar koparmak istedim.

İnanıyorum ki bu, garazsız, ivazsız söylenen sözler mutlakâ bâzı kulaklara değer.

«Varak-ı mihr-i vefâyı kim okur, kim dinler.» ümitsizliğine hiç bir zaman kapılmadım.

Bu makâledeki görüşler uzun yılların tecrübesinden süzülüp gelmiştir. Gördüm ki, teori, tatbikatta doğrulanmıyor. Gördüm ki, eğitim ve öğretimde yabancı modeller sağlıklı sonuç vermiyor.

Zira, her çocuk ayrı bir dünyâ. Bu hakikat göz ardı edilerek geliştirilen ve kitle eğitimi tarzını benimseyen her program yanlış. Bu yanlış ve yanılış görülmeli. Görülmeli ve dönülmeli.

Çocukları test imtihanlarına hazırlama faaliyetleri tam mânâsıyla bir cinnet hâli görüntüsündedir. Bu bir katliamdır. Tâzecik beyinler katledilmektedir. Tam teşekkül devresinde bulunan şahsiyet öldürülmekte ve çocuklarımız sürü şuuruna şartlandırılmaktadır. İstenen budur. Bilerek, isteyerek bu cinâyet işlenmektedir. Bu bir taammüttür.

Bu çarktan geçen bütün çocuklar ruh hastası olmaktadır.

ANNELER UYANIN! Uyanın ve çocuklarınızı kurtarın.

Sevgili anneler, muhterem anneler, mübârek anneler!..

Hiçbir şey sormadan, önceden önce şu sözleri bir dinleyin! Bunlar benim sözlerim değil. Kime âit olduğunu sonra söyleyeceğim. Söyleyene değil, söylenene bakasınız istiyorum.

— İnsan yavrusunun sevmeye, annenin de sevmeye ihtiyacı vardır. Bu uzvi bir ihtiyaçtır. Anne sevgisi bir meziyet değildir. Sinir sisteminin bir fonksiyonudur. Tıpkı meme bezlerinin süt salgılaması gibi. Anne sevgisi ile süt ifrâzı aynı maddede, hipofizin salgıladığı prolaksin'e bağlıdır.

.....

— Çocuğunuzu hemen hemen keyfinizin istediği gibi yetiştirmek imkânına sâhipsiniz. Çünkü canlı varlık son derece plâstiktir, her kalıba girebilir.

Uygun usullerle arzu ettiğiniz gibi bir insan yetiştirebilirsiniz. Ne var ki kendi doktrinlerinize göre yetiştireceğiniz bu bu varlık yaşayamaz. Er geç budalalaşır, ahlâken bozulur ve bu hercümerc içinde mahvolur gider.

.....

— Tabiat kânunlarına itaat etmiyoruz.

.....

— Ahlâki serbestiyet ve meydana çıkan ekonomik değişiklikler, bilindiği gibi kadınla erkeğin faaliyetlerinde bir karışıklığa sebep oldu :

KADIN ARTIK KENDİSİNDEN BEKLENEN ŞEYLERİ YAPAMIYOR, YA DA YAPMAK İSTEMİYOR!..

.....

— Modern çoğunluk, keyfine göre yaşamak istiyor. Teknolojinin muazzam gelişmesi ve insanlara sağladığı kolaylıklar onları sarhoş etti.

İnsanlar, modern medeniyetin kendilerine temin ettiği imtiyazların hiçbirinden vazgeçmek istemiyorlar.

Bir derenin suyu, nasıl kendini kayıtsız bir şekilde göle, denize veyâ çölün kumlarına yâhut bataklıklara atıp kayboluyorsa, hayat da aynı şekilde arzularımızın istikâmeti yönünde bayağılığın, alçaklığın bütün çeşitlerine doğru kayıyor. Böylece, bugün hayatımız kendiliğinden menfaate, istihâların tatminine ve eğlenceye doğru meylediyor.

.....

— Hayatta muvaffakiyet parayla ölçülür olmuştur. Zenginlik EN BÜYÜK saadet olarak görülüyor.

.....

— Bugün yaşamak, her türlü iştihâların körü körüne tatmin edilmesi şeklinde kabul ediliyor.

Meselâ hazım cihâzını idâre eden kânunlara ehemmiyet vermeden tıka basa, rasgele şeyler yemek, buna bir örnektir.

Üstelik bu yemekler iyi pişirilmemiştir de. Zira bugünün kadınları mutfak işlerinden zevk almıyorlar ve anlamıyorlar.

.....

Sıkıldınız mı? Olsun. Son bir tâne daha! Ondan sonra da benim söyleyeceklerim var. Biraz sabır :

— İnsan vücûdunun intibak kâbiliyeti hârikulâdedir. Ne ki vücut bu kâbiliyetini son haddine kadar kullanarak tüketircesine harcarsa, türlü türlü karışıklıklar başgösterir : Zekâ zayıflar, âsap bozulur, ahlâki düşüş başlar.

*
* *

Evet!.. Bütün bu sözleri niye buraya aldım. Hem de bir tâne değil, birçok... Alt alta ve yorumsuz sıraladım? Düşünesiniz, her birinin üzerinde ayrı ayrı, uzun uzun, döne döne düşünesiniz istedim.

Zîra yine bir sancılı günler dönemine giriyoruz. Geçen sene olduğu gibi. Evvelki, daha evvelki senelerde de olduğu gibi.

ÇOCUKLARINIZ ANADOLU LİSELERİ İMTİHÂNI İÇİN DEPARA KALKTILAR. DAHA DOĞRUSU SİZ ONLARI DEPARA KALDIRIYORSUNUZ. Kışkırtıyor, kamçılıyor, tâkatlerinin son haddine kadar zorluyorsunuz garipleri...

Evet, bu cinâyetlerin tek ve tamâmiyle mes'ûlü sizsiniz. Sizin cinnet derecesine varan hırslarınız, kaprisleriniz, birbirinizle yarışmalarınızdır bu akıl katliâmının sebepleri.

Bu tür nefsânî arzularınızı eskiden kürklerle, arabalarla, mücevherlerle daha bilmem nelerle tatmin cihetine gider, takar takıştırır, yapar yakıştırır salonlarda göz süze süze, gerdan kıra kıra etek savurur, havalanırdınız. Şimdi ise malzemeniz değişti : Mâsum yavrucakları ellerinden tutup meydanlara sürüyorsunuz. Hem de en âdi bir kandırmaca ile : «Annelik muhabbeti», kisvesi altında. Yalan! Tövbeler olsun ki yalanın en sunturlusu. Seven sevdiğini, esen yelden korur. Seven sevdiğine kıyamaz. Ama siz, ama sizler?..

«Yavrumun istikbâli için hayâtım! Aslında ben de hiç arzu etmiyorum ama. ...n'aparsın ki günümüzün şartları bunu gerektiriyor.» Yalan, tövbeler olsun ki yalan! Günümüzün şartları hiç de bunu gerektirmiyor. «Mutlakâ bir, hattâ iki lisan bilmesi gerekiyor. Önümüzdeki günlerde lisan bilmeyenlere hayat hakkı yok. N'apiym şekerim, babası hiç ilgilenmiyor, bütün mes'ûliyeti bana yıktı...» Yıktı da iyi... etti. Hiç değilse babası belki akl-ı selimi temsil ediyordu. Bakarsın bu cinâyete mâni olurdu. Ama şimdi?.. «Ben de bir başıma böyle bir yükü nasıl kaldıracığımı bilemiyorum. Hafta sonu kursa yazdırdım. Hafta arası hocaya gidiyor. Ah şekerim sorma o hocayı da öyle zor buldum ki!.. Kadında bir naz, bir niyaz. Dörtlük gruba alırım, saatine şu kadar alırım, çalıştırma tempoma uyamazsa çocuğunuzu derhal bırakırım... daha neler neler. Hepsine peki, dedim. N'apiym, en iyisi o, dediler. Şimdiye kadar on dört çocuk kazandırmış. Bütün kaprislerine katlanıyoruz. Tek ki yavrum açıkta kalmasın!»

Şu yaptıklarınızın hepsi gerçek! Ama gerekçe olarak ileri sürdüklerinizin hepsi saçma, hattâ daha da öte, zırva... Sâdece gösteriş, sâdece kendinizi tatmin. Başka hiçbir şey değil!

UYANIN ARTIK!.. İşlediğiniz cinâyeti görün. Yukarıya aldığım, hani döne döne okuyasınız istediğim sözler var ya, onlar, Nobel Tıp Ödülü sâhibi Alexis Carrel'e âit. Ne diyor büyük âlim :

«Vücûdun intibak kâbiliyeti hârikulâdedir.» Yâni, çocuk sizin kamçılamanızla o hoc'anının temposuna intibak eder. Çünkü yukarıda söylüyor A. Carrel. Vücûdun intibak kâbiliyeti hârikulâdedir. Onun için o tempoya, başka tempolara da uyum sağlar, siz hiç meraklanmayın. Ama sonra ne olur?

«Bu kâbiliyetini son haddine kadar kullanarak tüketircesine harcarsa, giderek zekâ zayıflar, âsap bozulur, ahlâkî çözüme başlar,» diyor Nobel Ödülü sâhibi Tıp Doktoru Alexis Carrel. O bunları, ilmin dudağından söylüyor, ben ise senelerdir müşâhedelerimin ıztırâbıyla konuşuyorum.

Senelerdir Anadolu Lisesi statüsünde öğretim veren bir okulun öğretmeniyim. Hazırlık sınıflarında ellerime gelen bu müsum, mazlum kuzucukların hâli içimi kavuruyor. Yarıdan çoğunda davranış bozuklukları var. Pek çoğu doping verilmiş yarış atları gibi aşırı bir ajitasyon içinde. Her dâim bir şeyler

yapmak istiyor. Şuursuzca. Hemen hepsi çok şey bildiklerini zannediyorlar, çok şey söylemek istiyorlar, söz veriyorsunuz, yayına basılmış bebekler gibi fırlıyor, aşırı el-kol hareketleriyle, 1, 1, 1'larla başı sonu belirsiz iki üç söz söyleyip kalıyorlar. Sözünü tamamlamasını beklediğinizi anlatır biçimde uzun süre yüzüne bakıyorsunuz, arkası yok, pili bitmiştir çünkü. Çok zaman yanılıp yakılıp «Bir sorum var çocuklar!» dersiniz, bütün parmaklar havaya kalkıyor. Yine çok zaman durup soruyorum :

— Çocuğum, niye parmak kaldırdın?

— Ben söylüyeyim öğretmenim!

— Yavrum, daha sorumu sormadım, bir! Sorunun cevâbını bilip, bilmediğini bilmiyorsun iki! Peki, bu durumda sen ne söyleyeceksin?..

— ?!.....

— Bu çocuklarda muhâkeme gücü hemen hemen hiç yok. Sebep-sonuç ilişkisini kat'iyen kuramıyorlar.

— Bu çocuklarda anlama gücü çok zayıf. Ağzınızdan çıkan sözlerin ilk kelimeleri onda neyi çağrıştırırsa, onu bilgi zannediyor.

Tipik birkaç soru ve cevaplarını arzedeyim, dehşeti hep beraber yaşayalım :

Soru : Yaprğa yeşil rengi veren maddenin vazifesi nedir?

Cevap : Klorofil öğretmenim.

Soru : Suyun donma noktası sözünden ne anlıyorsunuz?

Cevap : Sıfır derece öğretmenim.

Soru : Batı Hunları niçin bu adla anılmaktadırlar?

Cevap : Başlarında Atilla vardı öğretmenim.

.....

.....

Soruları çoğaltmak mümkün. Ama zannederim göstermek istediğim husus için kâfi.

★
★ ★

Bu neden böyle? Bu kadar da çalıştırdık, kurslara yolladık, özel hocalar tuttuk. Yoksa çocuğumuz geri zekâlı mı? Aptal mı?

Hayır efendim! Yüz kere, binlerce kerre hayır! Çocuğunuz ne geri zekâlı, ne de aptal!

Bunun teknik mes'ûlü TEST TEKNİĞİ denilen felâket! Psikolojik mes'ûlü de sizin doymak bilmez övünme merâkınız, hırslınız, kaprisiniz. Başka hiçbir sebep aramayın. Kendinizi de yok yere aldatıp durmayın ve, UYANIN ARTIK! Lütfen uyanın. Her şey bitmeden, iş işten tamâmen geçmeden uyanın, n'olur, uyanın!

Test tekniğinin bu fâciâyâ nasıl yol açtığını ben size izah etmeye çalışayım. Bana hak vereceksiniz. Ötesini, sizinle olan kısmı da kendiniz çözün. Tekrar mücevherlerinize, kürklerinize, arabalarınıza dönün. Hattâ daha iyisi atlar satın alın, onları yarıştırm, onlara istediğiniz kadar doping de yaptırabilirsiniz. Bun imkânlarınızın elvereceğini biliyorum. Çünkü bu durumda olan sâdece elit tabaka çocuklarıdır. Anadolu'nun üçrâ köy ve kasabalarının, büyük şehirlerde fakir âilelerin çocukları bu felâketten olabildiğince masun kalmıştır. Onlar normal okullara gidebildikleri için kurtulmuşlardır. Gerçi oralarda da eğitim öğretim sıfır. Bu ayrı bir konu. Tamâmen bakanlığı, devleti ilgilendiriyor. Ne var ki çocuk akli yönden sağlıklıdır. Sâdece boş bir defter gibidir. İlk müsâit zaman ve mekânda işlenebilir. Hiç değilse tahrip olmamıştır. Onların kazancı budur. Ama sizinkiler, elit tabaka çocukları büyük tahribâta uğruyor. Bunu bilesiniz.

Gelelim test tekniğine...

Test tekniği, «açıkta görünmeyen, gizli kalmış birtakım varlıkları, karanlık bir dehlizde, el yordamı ile bir şeyler aramak ve onları gün ışığına çıkarmak esâsına dayalı bir araştırma metodu»dur. Bunda aslolan şuuru uyandırmadan, sezgileri harekete geçirerek, derinlerdeki varlığı yakalamaktır. Dikkat buyurun, şuur kat'iyen uyandırılmamalıdır, diyorum. Yoksa sihir bozulur, ölçme doğru netice vermez. Bu metodla psikiyatrik hastalıklar ortaya çıkarılır, gizli kalmış kabiliyetler ortaya çıkarılır. Ama aslâ muhâkeme gücü, bilgi seviyesi ölçülemez. Bâzı seçme yapılacak yerlerde kullanılabilir. Seçeceğiniz husûsa bağı. Kabiliyet, yetenek arıyorsanız tamamdır. Test yapmak en isâbetli yoldur. Ama bunu için kesinlikle bir ön çalışma, bir hazırlama yaptırılmamalıdır. Bu testin tabiatına aykırıdır.

Durum bu olunca, çocuklarınızı Anadolu Lisesi Sınavları'na hazırlarken ortaya çıkan durumu bir daha berâberce mü-tâlea edelim :

Eğer bu sınavlar, çocuğunuz bu okullarda okuyabilir mi? Kâbiliyeti var mı? diye yapılıyorsa, tamamdır. Bu durumda Anadolu Liselerinin ne olduğuna bakalım.

Nedir Anadolu Liseleri? Yabancı dille öğretim yaptırın okullardır. İstiyorsunuz ki çocuklarınız hem ciddi bir öğretim görsün, hem de bir yabancı dil öğrensin. Pekâlâ yabancı dille öğrenim doğrudur, yanlıştır... bunun münâkaşasını yapmıyacağım. O, ayrı konu. Bu sebeple isteğinizi normal kabul ediyorum. Çocuğunuz yabancı dille öğretim yaptırın bir okulda okutmak istiyorsunuz. Şimdi aranacak olan nedir? Çocuğunuz yabancı dil öğrenmeye kâbiliyeti var mı? Lâzım olan budur? Gerisi, bilgi kısmı, o, gireceği okulun işidir. Tecrübesine, kalitesine bakılır, ona göre bir okul seçilir. Şu anda size ve çocuğunuz kabul edecek okula lâzım olan ÇOCUĞUNUZUN Lİ-SAN ÖĞRENME KABİLİYETİ VAR MI, YOK MU? Bu bulunmalıdır. Bu bir kâbiliyettir. Varsa vardır, yoksa yoktur. Bunun çalıştırılması olmaz. Olmaması gerekir. Aksi, testin rûhuna aykırıdır. Ölçme yanlış netice verir. Ölçeni yanıltır.

İşte bugün ortaya çıkan budur. Yanıltıcı ölçmeler söz konusudur. Çünkü çocuklar sınava hazırlanıyorlar. Büyük yanlışlık burada.

Gelelim madalyonun öteki yüzüne... Bütün bu gerçekleri bu işin teorisyenleri, tatbikatçıları bilmiyorlar mı? Bilmez olurlar mı? Âlâsını biliyorlar. Hepimizden çok çok daha fazlasını biliyorlar. Peki o zaman niye? Niye bilgiye dayalı dest tekniği ile seçme sınavı yapmak sistemi nereden çıktı?

Bu «Fareli Köyün Kavalcısı» masalının, bir daha, bir daha yaşanmasıdır. Bütün bunlar, sizin çocuklarınızı sizden çalmak isteyenlerin tezgâhladıkları bir oyun. Başka hiçbir şey değil. Bu tür seçme imtihanlarıyla ELİT TABAKA ÇOCUKLARINI ZEKÂ BAKIMINDAN İĞDİŞ ETMEK, YÂNİ HADİM ETMEK gâyesi güdülmektedir. Elit tabakaya bitmez tükenmez kını olanların sahneledikleri en şeytânî oyun bu. Bu, onlara zürriyetlerinden mahvetmeyi plânlayan ve sizlerin de gösteriş merakınız, hırslarınız yüzünden çok başarıya ulaşmış bir plân. Belki sizler bu budalalıklarınızla böyle bir cezâyı yüz defâ hak ettiniz. Ama bebeleriniz, onlar kat'iyen buna müstahak değiller. Onlar sâbi! Onların bu işte hiç mi hiç günahları yok. Onlar birer zavallı kukla. İpleri şeytanın ellerinde olan kuklalar. Sizler

ise kuklacıya, şeytana malzemecilik yapıyorsunuz. Bir tuzağa düşürüldüğünüzü görün. Görün ve uyanın artık.

Tekrar test tekniğine dönüyorum :

Test muhâkemeyi, düşünmeyi öldüren bir tekniktir. Tabiatı bu.

Göz hâfızasına ve çağrışımlara dayanır.

Bu işte mutlakâ başarıya ulaşmak isteyenlerin uyguladıkları doping metodu :

Yüzlerce, binlerce defa tekrar yoluyla, şartlandırma metodu. Bu hazırlamada düşünmenin, muhâkemenin gelişmesine yer yoktur. Düşünme, sebep-sonuç münâsebetini kurabilmektir. Bunun için ferdin analiz ve sentez kabiliyetlerinin geliştirilmesi gerekir. Oysa ki, test bunların hiçbirine meydan bırakmaz. O, sâdece birbirine çok yakın seçeneklerden en yakın olanı seçme becerisini ister. Bu en yakın cevâbı seçme işi ise tam bir sezgi konusudur. Testin en önemli özelliği zaman faktörüdür. Zamanla yarışa çıkmış bir fertte başarı sâdece şartlanmalara bağlıdır. Kim daha iyi şartlandırılmışsa o zamanla yarışı kazanır. Hâdise budur. **Düşünün bir defâ 100 dakikada, beş seçenekli yüz yirmi soru cevaplandırılacaktır.** Bu ne demektir bir düşünün, sâdece soruları okuyabilirsiniz demek. Nerede kaldı nedenini, niçinini, nasıldığını düşünecek!.. Burada beş duyunun kollektif faaliyeti sonucu doğan sezgi ve şartlanma gerektir. Aklı durdurmak elzemdır.

Üç sene boyunca —hattâ bâzı hırslı ilkokul öğretmenleri 1. sınıfın ikinci yarısından bu işe başlıyorlarmış ki, Allah'ım dehşetten titrememek mümkün değil.— Haydi o psikiyatrik vak'aları bir kenara bırakalım, ama normalde üçüncü sınıftan başlanıyor. Şimdi düşünün, üç sene boyunca Allah'ın her günü saatlerce test çözen çocuğun beyni sıkılmış limona dönmez mi? Sonunda Alexis Carrel'in dediği gibi :

«Zekâ geriliyor, âsap bozuklukları başlıyor ve güzel alışkanlıklardan, terbiyeden eser kalmıyor.»

Zîra «tabiat kânunlarına itâat edilmemiştir.»

Allah, insanı yaratırken onu akılla taçlandırmıştır. Akıl soru sorma, cevapları değerlendirme ve bir hükme varma hasasıdır. İki yaşındaki çocuk yüzlerce şey sorar : «Bu ne? Bu ne? Bu ne?..» İçinize baygınlıklar gelir. Biraz büyür. Bu defâ sorusu «neden?»dir. Şunu yap, dersiniz, «Neden?» der. Şunu yapma

dersiniz, «Neden?» der. Sonra sonra «Nasıl? Ne zaman?.. ilah.» Sonra hüküm verme temrinleri başlar. Önce mütereddit, gözle-
rinizin içine baka baka, sizden alacağı tepkiye göre her an de-
ğişebilecek hükümlerdir bunlar. «Bu güzel, değil mi? İyi yap-
tım değil mi?..» Bütün bunlar, ağaçtaki tomurcuğun yaprağa,
çiçeğe, meyveye dönüşmesi gibi aklın gözlem, analiz ve sentez
fonksiyonlarının sırasıyla ortaya çıkmasıdır. Eğer öğretim bu
sırayı takibeden bir yönde ise «Tabiat kânunlarına uygundur.»
Sağlıklı işliyordur. Eğer böyle değil de, «Hazım cihazı, misâlin-
de olduğu gibi, rasgele şeyler, tıka basa doldurulursa ve iyi de
pişirilmemişse» sonuç budalalaşmadır. Mart ortasında soğuk
yemiş ağaçlar gibi, tomurcuklar kararır, o sene ağaç mahsûl
vermez. Teste hazırlama çalışmaları ise mart soğuğunun ağa-
ca yaptığından besbeter tahribat yapar, ağacı köklerine kadar
kurutur.

Sözü fazla uzattım.

ÇÂRE?..

Çâre yine sizde ey anneler. Oyun, Adem-Havva hikâyesin-
de olduğu gibi, mâdem ki şeytan sizi kandırarak başarıya ulaşı-
tı, o halde önce sizin uyanmanız gerekiyor. Siz uyanıp dehşeti
idrak edeceksiniz ve hiç değilse gelecek nesilleri kurtarmak
için harekete geçeceksiniz.

Yapılacak iş, çağımızın zorba metodunu uygulamak : Milli
Eğitim Bakanlığı'nın kapısına elinizde pankartlarla dayan-
mak! Ve dâvânızı kabul ettirinceye kadar da oradan ayrılmak.
Gerekirse ölüm oruçlarına girmek... Pankartlarınızda şun-
lar yazılı olsun :

«ANADOLU LİSELERİNE SEÇME SINAVI KALKSIN!..»

«ÖZEL DERSANELER KAPANSIN!..»

«DÜŞÜNMEYİ ÖĞRETEN EĞİTİM SİSTEMİ İSTİYORUZ!..»

★
★ ★

Ve, sizler de sevgili anneler, elit tabaka anneleri, kendinizi
mutlakâ yarışlarda, yarışmalarda tatmin etmek istiyorsanız hi-
podromlara gidin. Yarış atları satın alın ve onları yarıştırsın. Bu
daha tabiata uygun.

Sizlere prolaksini bahşeden Rabbimden, gaflet uykuların-
dan uyandırmasını da niyaz ederim.

VİYANA GÖKLERİNDE GÖRDÜM

İsmet BOZDAĞ

*Hâlâ Viyana göklerinde asılakalmış duruyor,
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın dargın bakışları..
O ulu hangâmeden,
Bilmem şu kadar yıl sonra bile hâlâ,
Anlaşılamamanın,
Anlaşılmak istenmemenin
Kahreden,
Derin suskunluğu ile..*

*Bu gün Viyana ise şâyet bu şehir,
Çanlar çalıyor, gök uğulduyorsa,
Yarı aralanmış pencerelerden.
İnce yüzler
ve güneş parçaları gibi sıcak valsler, dökülüyorsa sokaklara;
Geniş parkların ortasında,
Çimenlere bağdaş kurmuş mermer heykeller sapsağlamsa halâ...
Bunu,
Kara Mustafa Paşa'nın insanlığına borçlu..*

*Ama bilmiyor,
Alamadı sanıyor Merzifonlu Viyana'yı..
Merzifonlu,
Kıyıcılığı,
Yağmayı,
Göze alamadı;
Viyana'yı değil!..*

*Kuşatılmıştı şehir,
Nemçe'li aç, Osmanlı toktu.
Gümbür gümbür dövüyordu*

İstanbul'dan gelmiş toplar
 Kaleyi..
 Gedikler açılmıştı pâre, pâre..
 Bilmiyordu kimse,
 Gökte yıldızlar mı çok,
 Yerde Osmanlı mı çoktu!.
 Çalkalanıyordu göklerde ulu tekbir,
 Kılıç kılıca idi şimdi
 Osmanlı ile kâfir!.
 Anadolu Beylerbeyi, Rumeli Beylerbeyi, cümle paşalar,
 Hücûma hazırıldılar.

«Hadi aslanlarım» dese bir kez,
 «Töre yürür bundan geri,
 Çalın kılıcı aman bilmez'e»
 Dese,
 Deyiverse Kara Paşa;
 Yerle bir etmişti Osmanlı,
 Bugün hâlâ Merzifonlu'ya gülen şehri!..
 Viyana'da,
 Taş üstünde taş,
 Omuz üstünde baş kalmayacaktı.
 O zaman,
 İşte asıl o zaman,
 Gâvurun malı,
 Müslümana, Töre'ce, Kitap'ça haktı!

Ama o ince yapılar; o, kadınsı yüreklerle bezenmiş belde,
 Bir bayındırlık, bir hayat,
 Nesi var, nesi yoksa,
 Yerin bilmem kaçınıcı katını boylayacaktı.
 Ayak altına düşecekti binlerce kadın, çocuk,
 Tutuşacaktı saraylar, evler, serâpâ..
 «Barbar Osmanlı» diyecekti bir kez daha
 Barbarlığından utanmamış, utanmayacak Avrupa!
 Merzifonlu;
 «Yok,» diyordu, «Vire isterim!
 Sürsün kuşatma, amana gelsin kâfir,
 Yanıp yıkılmasın bu güzel belde boşuna!.
 Ben,
 İstanbul'da Pâdişâhıma
 Rüz-i mahşerde Rabbime ne derim?..

Ne demektir, yakıp yıkmak hele..
Eninde sonunda biz,
Onu kendi ellerimizle,
—Eskisinden güzel, eskisinden ulu—
Yeni baştan onaracak değil miyiz?..»
Böylece Merzifonlu Kara Paşa,
İnsanlığını yitirmemek için,
Savaşı yitirdi!
Çoluk çocuğu kırmamak,
Osmanlı'ya söz kondurmamak uğruna,
Bile bile,
Kendisini bitirdi!.

*Erişti sonunda Pâdişâh'ın ölüm fermânı Belgrad'a..
Serdâr-ı Ekrem, Kara Mustafa Paşa'nın boynu vurulacaktı.
Osmanlı sancağı dönmüşse geri,
Yüz çevirmişse kâfirden Yeniçeri,
Serdar-ı Ekrem'in katli haktı!*

Merzifonlu,
Ayakta dinledi Fermân-ı hümayûnu.
Hiç bir şey demedi.
Abdest alıp iki rekât namaz kıldı sâde.
Adâletten şaşmamıştı ömrü boyunca,
Adâlet uğruna yenilmişti;
Şimdi adâlet istiyordu kellesini!.
Demek, takdir-i ilâhî böyle tecelli etmişti!
Namazdan gülümseyerek kalktı Merzifonlu Kara Paşa,
Önce,
Mühr-i hümayûnu boynundan alıp üç kez öptü,
Uzattı Bostancıbaşı'ya helâllik dileyerek;
Diz çöktü çadırın tam ortasına.
Sonra,
Kallâvisini başından çıkarıp yere bıraktı.
İnce uzun yüzünün bir tek çizgisi bile kımldamıyordu.
Hâlâ barut kokan sakalını eliyle avuçlayıp,
Gökten ve yerden
Hiç bir meded beklemeden,
Uzattı boynunu cellada ince Osmanlı:
«Hadi evlâd!
Usûlünce kemendi geçir,
İşini tez bitir!»

Bitirdiler!.

Merzifonlu, Sadrâzam, Serdar-ı Ekrem, Kara Mustafa Paşa'nın başını
kesip

İstanbul'da Pâdişâh'ın huzûruna getirdiler!

Avrupalı anlamaz,
Serdar-ı Ekrem Kara Mustafa Paşa'nın dramını!
Yok etmemek için yok olmayı,
Hiç bir zaman bilmemiştir..
Dünyâ kuruldu kurulalı,
Kendisinden başkasına acımamış,
Kendisinden başkasına adâlet istememiştir!

Ama biz,
Nice Kara Mustafa Paşaların torunları,
Türk soyu Osmanlı'nın,
Osmanlı'nın ince soyu,
Derin soyu...
Kara Paşa'nın,
Kara bahtını,
Nasıl anlamayız?..

Nasıl deriz hâlâ:
«Merzifonlu Kara Mustafa Paşa,
Akıllı değil, kurnazdı.
Öylesine kendisini beğenmişti ki,
Burnu yere düşse, eğilip almazdı.»

Rabbinden gayrisine eğilmemek...
Türk değil de ne demek,
Ha,
Ne demek?...

İşte bu yüzden hâlâ Viyana göklerinde asılı duruyor,
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın
İnsanlara DARGIN BAKIŞLARI...

Viyana — 10.6.1975

M E S L E K

Hayri BİLECİK

Bir cemiyetin huzur içinde kalkınması, her sâhada iyi yetişmiş insan kadrolarına bağlıdır. Bu mühim mes'eledeki ihmâlimiz devam eder ve kısa zamanda gerekli tedbirler alınmazsa, bir süre sonra bugün sâhip olduklarımızı da arar hâle gelebiliriz.

Zîra fikrî, içtimâî, iktisâdî, siyâsî hangi sâhada olursa olsun, işini bütün incelikleriyle bilmeyen, başka bir deyişle, işinin ehli olmayan insan, isteyerek veyâ istemeyerek çevresine zarar veriyor, zulmediyor demektir. Ve bu öylesine bir zulümdür ki; cemiyet bünyesinde yaygınlaştığı zaman **zâlim, farkında olmadan mazlum mevkiinde bulunduğu kendisini inandırabilir.** Ekseriyeti tenzih etmekle berâber; bâzı bürokrat, memur, öğretmen, işçi, patron, esnaf, tâmirci vb. nin, işlerinin ehli olmadıkları hâlde aylıklarını, ücretlerini, kazançlarını az bulup **zulüm gördüklerine inanarak halka eziyet etmelerini**, buna örnek gösterebiliriz.

Halbuki mazlum olduklarına inanan bu insanlar, başka bir zâviyeden bakıldığında doğru dürüst beceremedikleri işlerde, ehil birinin yerini işgâl etmek ve üstelik çevreye de eziyet etmek sûretiyle iki türlü zulüm işlemiş olmuyorlar mı!

Bizce, herkesi içine alabilecek bu fâsit dâireden kurtulmanın tek bir yolu vardır. O da, bir taraftan ahlâk-ı Muhammedi ile fertlerin vicdânını kontrol altına alırken diğer taraftan, her işi en iyi bilene yâni, emr-i ilâhî gereğince emâneti ehline teslim etmek şeklinde hulâsa edilebilir¹.

1 «Şüphesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmeylemenizi emreder.» NİSÂ: 58

Bir zamanlar, hemen her sâhada bu prensiplere göre yetiştirilen **meslek erbâbı** sayesinde hamle üstüne hamleler yapılabiliyor, işsizlikler önleniyor ve neticede milletin yüzü gülüyordu.

*
* *

Arapçada «Yola girmek, yol tutmak» anlamındaki sülûk kökünden türeyen **meslek** kelimesinin; **tutulan, tâbi olunan yol, gidiş, tarz, üslup, çıkır, ekol, sistem vb. mânâlara** geldiğini biliyoruz.

Bugün dilimizde daha çok «Bir kimsenin geçimini sağlamak maksadıyla seçtiği sürekli iş veya iş dalı» diye anlaşılan bu kelimenin, maalesef lügatlerde kalmış bir mânâsı daha vardır. Otuz-kırk sene öncesine kadar Türkçemizde; **dürüst bir insanın aslâ ayrılmamak, sapmamak üzere tâbi olduğu vicdan ve namus yoluna veya kendince belirlediği ahlâk ve karakter çizgisi-ne de meslek adı verilirdi.** İstiklâl şâirimiz Mehmet Âkif'in aşağıdaki beyti, bu mânânın en kuvvetli delillerinden biridir.

**Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek
Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek**

Günümüzde; karakersiz, eyyamcı ve döneke insanlara **mesleksiz dendiğini ve meslekdaş sıfatını kazanmak için aynı işi yapmanın yanında, aynı meslek ahlâkına da sâhip bulunmanın şart olduğunu** belki, hâlâ hatırlayanlar vardır. Ama ne çâre ki, ekseriyet unuttu. Kimbilir, belki de unutturuldu.

*
* *

Bir dervişin Allah'a ulaşmak için benimseyip tâkip ettiği yola seyr ü sülûk ve onun sistemleşmiş şekline de **meslek-i tasavvuf** denmesi ne kadar dikkate şâyandır. Zira Türk-İslâm kültürüyle yüğüldüğümüz devirlerde meslek kazanması için ustaya teslim edilen çırak, hocaya emânet talebe veya bir mürid eli öpen derviş hepsi, aynı kaynaktan besleniyor kısaca, ahlâk-ı Muhammedi prensiplerine göre yetiştiriliyordu. Hangi sâhada olursa olsun bu, buydu.

Talebe hocasına, çırak ustasına bir **mürid itaati** ile bağlı idi.

Hiçbir meslek dalında; dürüstlük, temizlik, çalışkanlık, sabır, ferâgat, dostluk, sevgi, saygı, diğergâmlık, iffetli olma, meslek haysiyetini koruma gibi temel ahlâk prensiplerinde aslâ tâviz yoktu. Bu sebeple de, bir yandan üstün bir ahlâkî eğitim sistemi içinde mânen olgunlaşan çırak, talebe vb. diğer yandan, mesleklerinin bütün inceliklerini de öğrenerek, kısa zamanda her yönüyle birer cemiyet hizmetkârı olma seviyesine erişebiliyordu.

Sayıları çok az da olsa, karakter zaafı gösterenler, hak hukuk tanımayanlar, derhal meslekten ihraç ediliyor ve böylece meslek haysiyetinin zedelenmesine aslâ müsâade edilmiyordu.

*
* *

Bir insanın sâdece ahlâklı ve iyi niyetli olması vatanına, milletine hizmet için lüzumlu ama, yeterli değildir. Aynı zamanda o insan, işini iyi bilmeli veyâ en azından, elinden gelenin en iyisini yapma gayreti içinde olmalı ki, kaş yapayım derken göz çıkarmasın. İşte Cenâb-ı Hak : «**Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu!**» buyurarak² bu mevzûdaki en sağlam ölçüyü koymuş. Yeter ki uyalım...

Zamânımızda mesleğin iyisi, kötüsü sâdece sağladığı kazançla ölçülüyor. Böylece de an'anesi teşekkül etmemiş, erbâbindan öğrenilmemiş basit ve günübirlik işlerde harcanan pek çok kabiliyetin, bir süre sonra mânevî tatminsizlik içinde bocalar hâle geldiğini görüyoruz. Zira bu kabil işlerde yalan, kapkaç, aldatmaca ve menfaat esas olduğu için insan, maddî refâha ulaşsa da, bir süre sonra dosttan, arkadaştan, sevgi ve saygıdan uzak, tek başına yaşamaya mahkûm oluyor.

Çâre; önce böylesine bir problemin varlığına inanmak, sonra da halli için her işin erbâbına danışıp gayret kemerini kuşanmaktan başka ne olabilir!

MERHUM AHMED REMZİ DEDE'NİN BİR ŞİİRİ DOLAYISIYLA

Dr. Emin SEZER

Bundan birkaç yıl önce idi. Konya Selçuk Üniversitesi, İlähiyat Fakültesi öğretim üyelerinden can dostum **Yard. Doç. Dr. Hasan Özönder** ziyâretime gelmişlerdi. Karşılıklı olarak eşten dosttan haber alıp verdik. Bu arada giderek koyulaşan sohbetimiz sırasında, bir ara konunun gelişi itibâriyle «Güzeldir Avrupa tahsilin amma Türk idin n'oldun» mısra'ı ağızımdan döküldü. Dostum Hasan Özönder, bu mısra'a dikkat kesilerek : «Ne kadar güzel, kimin bu?» diye sordu. Ben de : «Ahmed Remzi Dede'nin bir gazelinden,» diye cevabladım. İyi ki söylemişim. Dostumun heyecânı artarken, ben de merhûm Dede hakkında umduğumdan çok daha fazla bilgi sâhibi oldum. Çünkü merhûm Dede ile ilgili, bir ekip araştırmasının yapıldığını, bu çalışmanın özel bir sayı şeklinde **ERCİYES**¹ adlı bir dergide neşredildiğini söylediler. Gazeli, aklımda kaldığı kadarıyla, birkaç defâ okudum. Dergi muhtevasında buna âid hiçbir şey hatırlayamadığını söyleyip, çok ilgi çekici buldular. Bu itibarla kaybolmadan bunu «**ERCİYES**»de neşretmek üzere, derhal hazırlamamı istediler. Ben ise, gazeli istinsah ettiğim notlarımı bulup, yazmaya söz verdim. O da özel sayı olarak münteşir, **Ahmed Remzi Dede**'ye tahsis olunan **Erciyes Dergisi**'ni bana göndermeyi vaadetti. O Konya'ya dönünce hemen dergiyi gönderdi. Böylece bir tek gazeline sâhib olup, soyadını dahî bilmediğim,

1 Erciyes: Aylık fikir ve San'at dergisi, Ağustos 1983, yıl 6, sayı 68 (Kayseri'de yayınlanır).

merhûm Ahmed Remzi (Akyürek) Dede'yi bütün yönleri ile tanımış oldum. Ancak bugüne kadar, ben sözümü yerine getiremedim. Çünkü bu gazelin yazılı olduğu notlarımı bir türlü kitaplığımda bulamadım. Eylül ayında Karagömrük'ten Bakırköy'e göçüşte, bir buçuk ay müddetle kitaplarımı kutularken, bu gazeli de aradım ve çok şükür buldum.

Ashında ben bu gazeli, öyle güzeller güzeli bir insandan almış idim ki, o bal yüklü bir kovandı. Bu kovani keşfedip de, ondan müstefid olmayan var mıdır? Ondan aldıklarımız sâdece bir gazel değildi ki. Daha neler neler! İlmin, irfânın ve amelînin; edeb ve erkânın, rûh ve beden olarak bir âhenk içinde, ancak onda toplandığını ve ona yakıştığını hep düşünmüşümdür. O, mânâ dünyâının mimârı, rûh dokumun hamurkârı, canlar canı merhûm **Halil Can Beyefendi**'dir.

23 Mayıs 1973 günü, dâr-ı dünyâdan el çekip, Hakk dostuna giden merhûm Halil Can Bey'i, rahmet dolu muhabbetle yâd eden **Kemâl Edip Kürkçüoğlu**'nun şu satırları ile anmadan geçmiyeceğim: «Allah'ın gerçek dostu», demek olan **Halil** isminin tam müsemması bir insandı. Kemâl mertebesinde ehl-i irfândı. Mevlevî Ahmed Celâlüddin ve Ahmed Remzî Efendilerden, Hattât ve Neyzen Emin Dede'den, Ahmed Avnî Bey'den feyz almış, onlardan bizlere yâdigâr kalmış bir mübârek candı.»

«Muhterem Ahmed Remzi, âlim, şâir, ârif, fatîn, kâbil-i hitab, meclis-ârâ, Remz-âşinâ, nüktedân, seriü'l-intikâl, hâfızası metin, hüsn-i ahlâk sâhibi, nâzik, müeddeb bir zattır,»² sözleriyle tanıtılan merhûmdan derginin münderecâtına bu tanıtıma uygun çok bilgiler geçirilmiştir. Tanidikça utandığım bu büyüklük karşısındaki hüznümü gözyaşlarımla yıkayacak kaside ve nâ't-ı şeriflerini buldum. Özel sayıya hizmet verenleri tebrik ederim.

«Dem-i mahşerde de hâlim fenâdır Ya Rasûlallâh»

diyerek kalb çarpıntımızı, gönül ürpertimizi arttıran merhûmun

«Mes'ûd kıl akrânımı ihvânımı Yâ Rabb»

niyâzına bizleri de dâhil etmesi ümidiyle müştâkım.

İnceledikçe gönlüme büyük heyecanlar veren merhûmun bu güzel gazelinin kaybolmamasına yüce Rabbimin beni vesile

2 Son Asır Türk Şâirleri, s. 1429.

kıldığı o mübârek Cuma gününü de burada dile getirmek istiyorum.

Mûtad ziyâretim, merhûm Halil Can Bey'in, vücûdunu yatağa bağlayan rahatsızlığına tesâdüf etmişti. Erenköy'deki evine vardığımda, kapıyı muhterem refikaları açtılar. Ancak duyabileceğim bir fısıltı ile —rahatsızlığından dolayı Hoca'nın yatakta olduğunu— söylediler. Bu ince fısıltıyı bile yatağında duyan Halil Can Bey :

— Ninem Emin mi? Gelsin! buyurmuşlardı. Muhterem refikaları beni huzûra çıkardılar. Kısa bir söyleşmeden sonra, bir ara merhûm doğrularak anlatmaya devam etti. O kadar coşkundu ki, muhabbet-i vataniyyeme ve gayret-i dîniyyeme hitâb ile, bütün müstahkem mevkîlerimi birer birer yıkıyordu. Merhûmun bu eğitici konuşması içine yerleştirdiği, yukarıda ifâde ettiğim mısra'a sâhip çıktım. Bu sâhiplenişim, Hoca'yı memnun ederek gayrete getirdi ve şiirin tamâmını bulmak için harekete geçti. Muhterem refikalarının :

— Emin evlâdım, Hoca'n'a zahmet verme! biçimindeki salondan aşırıtma ikazlarına da, yine kendisi cevap yetiştiriyor ve :

— Zahmet olmaz ninem, rahmet olur! diyordu.

Nihâyet bulduğu gazelin tamâmını bana yazdırdı. Aşağıda, istinsah ettiğim şekli ile tam metnini sunduğum bu şiir vesilesi ile hem merhum Ahmed Remzi Dede'ye, hem de merhûm Halil Can Beyefendi'ye Cenâb-ı Hakk'ın rahmetini, Sevgili Peygamberimizin siyânet ve şefaatinî, Hazret-i Pir'in himmetini esirgememesi kalbî niyâzımdır.

Gönül Mecnûn değilsin hüsn-i Leylâ'yı beğenmezsin

Kime dildâdesin mahbûb-ı zibâyı beğenmezsin

Gülü tasvirde ağyâra nedendir meylin ey bülbül

Bu gülşende biten verd-i mutarrâyı beğenmezsin

Ararsın müşkilâtın hall için bir eski mektebli

Ne mâni var bayım eski elifbâyı beğenmezsin

Şaşırmışsın merâmın Türkçe anlatmakta yazmakta

Acep hayretteyim elfâz ü inlâyı beğenmezsin

N'olur bir kerre de âsâr-ı eslâfı tetebbu' kıl

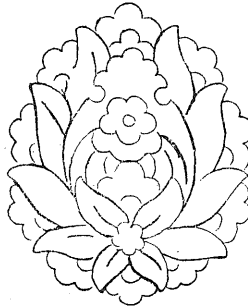
Nasıl Türk oğlusun ecdâd u âbâyı beğenmezsin

Dilersin âşinâ-yı fenn-i târih olmağı amma

Arapça söylemiş dersin, Naîmâ'yı beğenmezsin

Şifâ' bilmiş etibbâ-yı ecânib işte Kânun'u
Fakat Türkçe değil der, İbn-i Sînâ'yı beğenmezsin
Kitâb-ı Mesnevî'den iktibâs-ı feyz eder âlem
Acemce bir eser dersin de Molla'yı beğenmezsin
Akar ağzın suyu 'Su' na'tını görsen Fuzûlî'nin
Sana bigânedir vezniyle mânâyı beğenmezsin
Senin şi'rindeki mânâyı sen anlar mısın bilmem
«Niçin yazmış, nedir bu» der muammâyı beğenmezsin
Yine hep —ihtirâm-kârâne— ta'birâta dikkatle
«Efendim, bendeniz» dersin de «paşa»yı beğenmezsin
Güzeldir Avrupa tahsilin amma Türk idin n'oldun?
Gelirsin ecnebî bir kızla Fatma'yı beğenmezsin
Lâiksin anladık lâkin sana mescidde yer yok mu?
Hele havrâyâ girmezsin kilisâyı beğenmezsin
Tasavvuftan, tarîkatten haberdar olmak istersin
Diyânetten kaçarsın şer'i fetvâyı beğenmezsin
Yeter ey hâme, Remzî bî-mehâbâ lafz-ı bî-mânâ
Ki sen de yazdığın eş'arı, inşâyı beğenmezsin.

?2.1972 / Cuma

SEVİNÇ ÇOKUM'UN EDEBİYAT ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Öğr. Grv. Ali BULUT

Sevinç Çokum'a göre edebiyat ciddi bir iştir. Çünkü, edebiyâtın kaynağı olan insan yaratılmışların içinde en mükemmelidir, en güzelidir. Veyâ öyle olmalıdır, öyle olmak için çırpınmalıdır. «San'at da bu mükemmeli arayıştır.»¹

San'at başka, san'atçı geçinmek başkadır. San'atkâr durmadan daha iyisini, daha güzelini arayıp bulmaya çalışmalıdır. Bunun aksini yapan kişilerin ortaya koyduğu ürünler edebiyâtımıza bir şey kazandırmaz:

«Güzel, dedi Neşe.

Güzel olan neydi? Yalnızca karanlık bir sıkıntı bulmuştu o şiiirde.

.....

— Aydınluğı gördünüz mü? Hani suya eğilen insanlar vardı! Yeşil, pembe, mor camlardan içeriye ışıklar süzülüyordu. Camideki renkler ve ışıklar... Dün vapura koşan, birbirini iten insanlar... O çırpınmayı, yaşama savaşını yazsanıza. Kendinizi demek istiyorum. Hiç bir zaman yalnız olmayan kendinizi. Sizin yalnız akşamlarınız başkalarına ne kazandırır?»²

Edebiyâtın hikâye ve roman türünde eserler veren san'atkârimız, bu türlerin «milli bir vasıf» kazanması için san'atçıla-

1 Belkıs İbrahimhakkioğlu, «Sevinç Çokum Sanat Hayatını Anlatıyor», *Türk Edebiyatı Dergisi*, 1982, S. 106, s. 36.

2 Sevinç Çokum, *Bölüşmek*, «Korku», s. 127.

rın uymaları gereken hususlar üzerinde durur. Ona göre, şiirli söylemek bizim bir husûsiyetimizdir.³ Ayrıca bir yazar anlatmak istediklerine en uygun ve en güzel kelimeleri seçebildiğince ustadır.⁴ Böylece hem öz, hem de güzel söylemek ortaya çıkacaktır.

Edebiyatımızın «millilik» vasfını koruması için, san'atçılarımız Batı edebiyatı mahsullerini her hangi bir yabancı ustanın peşinden gitmek için değil de, «kendi romanımızı nasıl yazmalı?» sorusuna cevap aramak için okumalıdır.⁵ Edebiyatımız kendi içine kapalı olmamalı. Onun dünyâ edebiyatına açık olması millilik vasfına halel getirmez.

Bizim edebiyatımız, Batı'nın hiç de gerisinde değildir. Tek eksigimiz Batılı örneklerden aşağı olmayan bu eserleri, dünyâya tanıtacak imkânlardan mahrum olmamızdır.⁶

«Romanın muhtevâsında yatan 'dram' Türk destanlarında, halk hikâyelerinde de mevcuttur. Türk at üstüneyken, kendi şartlarına göre destan söylemiştir. Bunlar, yine bu hareketlilik sebebiyle ağızdan ağıza, ilden ile çarçabuk yayılma sâhaları bulmuştur. Büyük fetihler sonrasında bu dinamizm azalınca, yani belli bir mekâna yerleşildiğinde roman yine ortalarda yoktur.»⁷

Diyeen Çokum, bu türün, yeniliklere açıldığımız Tanzimat devrinde edebiyatımıza girebildiğini belirtir. Bu gecikme Türk romanını Batı edebiyatının gerisine götürmüş değildir. Çünkü biz, «belki de» Batılılarınkinden çok daha zengin bir roman malzemesine sâhibiz. Bu malzemeyi en iyi şekilde değerlendirmemizi kaydeden Bölüşmek yazarı, işte o zaman gerçekten iyi eserlerin ortaya çıkacağını söyler.⁸

3 N. Yıldırım Gençosmanoğlu, «Bizim Diyar Üzerine Mülakat», Türk Edb. Der., 1978, S. 65, s. 10.

4 a.g.y.

5 Belkis İbrahimhakkioğlu, «Sevinç Çokum Sanat Hayatını Anlatıyor», s. 36.

6 Servet Kabaklı, «Sevinç Çokum'la Hilâl Görününce Üzerine Bir Konuşma», Türk Edb. Der., 1984, S. 128, s. 16.

7 a.g.y.

8 a.g.y.

Fakat bütün bunlara rağmen, kendimizin olan hikâyeyi ayıklayıp bulmak kolay değil. Yabancı akımlar Türk hikâyesinin üzerinde oynayıp durmaktadır.⁹ Bu düşünce akımlarının bir çözüm getirmeden yarattığı dengesizlikler içinde; kendi benliğini yitiren, yurdu çökertmek isteyen, bizden daha az acılanmış, daha çok gülmüş süslü hanımlar, küfürbaz delikanlılar dost çevrelerine yaltaklanarak eleştirme masasına oturmuş kişiler var, diyen san'atçı Sevinç Çokum, bunların edebiyatta yaptığı yıkımı şöyle ortaya koyar:

«Aslında bunlar bir zümre edebiyâtının doğmasına sebep olmaktan öteye gidemediler. Birbirlerini ödülleriyle değerlendirip, bir hazine olan Türk edebiyâtına, Türk okuyucusuna hiç bir yaklaşımları olmadı.»¹⁰

Tekniğin, makinanın çağımızda ağır basması sonucunda, edebiyâtımızın insanı insan yapan değerlerinden de uzaklaşıldığını¹¹ söyleyen san'atçımız, «robotların dans san'atı ortaya çıksa, bale ölecek mi? Pop müzik Bach'ı unutturabilir mi?»¹² diyerek edebiyâtın her şeyin üstünde, kendine has değeri olduğunu ortaya koyar.

San'ata politika girebilir; ama, san'at yalnızca politika değildir: «Tanzimat dönemindeki ikilik bize bunu doğrular.»¹³ Çokum'a göre san'at, bir örtünmedir, kilitlenme değil, çığ bir çıplaklık değil.¹⁴

Türkiye'de müsbet yolda ilerleyen bazı yazarlar bir tarafa bırakılacak olursa, Marksizm zehirine bulanmış bir çok yazar-çizerin san'at ve edebiyâtı bu ideolojinin âleti hâline getirdiklerine işâret eden Sevinç Çokum, bu takımın gücü ve yıkıcılığını ise şöyle belirler:

«TRT'den gazetelere kadar her yerde bunlar söz sahibidirler. İş öyle hâle gelmiştir ki, Marksizm san'at ve edebiyâtı tekeline almakla kalmamış, bu tür kitaplar ara-

9 Emine İşınsu, «Sevinç Çokum'la Sohbet», Töre Dergisi, 1976, S. 66, s. 25.

10 Turgut Güler, «Can Alıcı Yerinden», Türk Edb. Der., 1974, S. 38, s. 28.

11 a.g.y.

12 a.g.y.

13 a.g.y.

14 a.g.y.

cılığıyla aydın denilen insanın beyninden, kalabalığa doğru akmıştır. İş bununla da kalmamış Marksist yayınların yönlendirmesiyle, Marksizm'in haklılığı milli düşüncenin haksızlığı gibi ters bir yorum, bir «beyin hastalığı» ortaya çıkmıştır.»¹⁵

Edebiyatımızın kurtarılması meselesi, neticede, «milli düşünceye sâhip» yazarlara kurtarıcılık vazifesini yüklemektedir. Bu kudsi vazifeyi yüklenen her san'atçı Sevinç Çokum'a göre, şunu bilmelidir :

«Resimde, müzikte ve öteki san'atlarda ortaklaşa bir nokta vardır. Bu noktayı yakalayabilen, daha sonra Türk san'atını, Türk duyuş ve düşünüşünü kavrayıp, insanımıza, toplumumuza bakabilecek olgunluğu sağlayarak yazarlığı seçmeli. Bu, san'atçıyı aynı zamanda ölümsüz de yapar. Nitekim, Yunuslar, Mevlânâlar insanı iyi tanıdığı, kaynağını iyi bildiği için ölümsüzdürler.»¹⁶

Çokum, sosyalislerin «gerçeklik» dedikleri şeyin, «ayrıcalık»-tan ve «hayal»den ibâret¹⁷ olduğunu söyler. Onlar bu tutumlarıyla «nehirin akışını değiştirmeye çalışıyor, nehri kurutuyorlar»¹⁸ der. Bütün bu gayretlerine rağmen, onların görüşlerinin ve yapmak istediklerinin «milletimizle bağdaşması» mümkün görünmüyor.¹⁹ Çünkü, bu yazar-çizer takımı, san'atçımızın tespitine göre, edebiyatımızı, kasıtlı olarak «Marksist estetiğin» dar çerçevesinde şu çıkmaza sürüklemektedir:

«Ülkemiz için kötü niyetler besleyenlerin maşası olan yazarlar romanlarında milletimizi bir takım sınıflara ayırıyorlar, kahramanlarını ağa-köylü, patron-işçi, zengin-fakir gibi iki ayrı sınıf içerisinde mütâlâa ederek birincilerini dâimâ kötü, ikincileri dâimâ iyi olarak ele alıyorlar. Milletiñ sâhip olduğu yaşayan değerleri reddediyor, mâziyi karanlıklara gömüyorlar. Yüzlerini Viet-

15 Belkıs İbrahimhakkıoğlu, «Sevinç Çokum Sanat Hayatını Anlatıyor», a.y., s. 36.

16 Turgut Güler, «Can Alıcı Yerinden», a.y.

17 Servet Kabaklı, a.y.

18 a.g.y.

19 a.g.y.

nam'a, Şili'ye çeviriyorlar da Türk'ün dünyânın şurasında burasında uğradığı zulümleri görmezliğe geliyorlar. Kendi meselelerimize ancak bir yabancının bakabileceği gibi hattâ daha şuursuzca bakıyorlar. Ne anlattıkları köy, her şeyiyle bizim köydür, ne de kahramanları bizim insanımızdır. Onlar Anadolu'ya kendi iç sefâletlerinin ardından bakmışlar, bir «eşkiyâ edebiyâtı» husûle getirmişlerdir.»²⁰

Halbuki bizim milletimizin benimseyeceği «milli edebiyât», «milli düşünceye sâhip» yazarların, «kendi gerçeğimizi, geçmiş ve bugünüyle kendi meselelerimizi ve insanımızı yazmağa çalışmasıyla»²¹ varlığını koruyup geleceğe dal budak salacaktır.

Bizim Diyar yazarı, edebiyâtın ana malzemesi olan «dil» konusunda çok hassastır. Bu durum onun eserlerinin en başarılı cephesini teşkil eder.

Kültür eksikliğinin dili incittiğini, yaraladığını²² belirten yazarımız, bunun sonucu olarak, «Türklük bilincini yitirmiş bir sürü Bihruz'un ortaya çıktığını»²³ söyler. Halbuki edebiyat ve san'at bir zümre için, bir sınıf için, bir kaç kişinin marazî keyfi için değildir. San'at bütün bir milletindir. Bu bakımdan «halkın gerçekleri» yaşayan halk Türkçesiyle dile getirilir.²⁴

Ona göre dil, «çiçek tozlarının esintilerle yayılıp üremesindeki yolu tutup oluşmuştur».²⁵ Her bölgede biraz daha değişik renklerle açan bu çiçeklerin, tohumu, biçimi, kokusu aynıdır.

Varoluşumuza, bütünlüğümüze sımsıkı bağlı olan dili bozmak için kelime uyduran, kelimelerin yapısıyla oynayan «gocuklu Bihruzlar'ın» ortalarda dolaşmasına engel olunmasını isteyen yazar, «dil bozgunculuğu kesinlikle önlenmelidir»²⁶ der.

Ona göre bu «dil bozgunculuğu»nu önlemenin en geçerli yollarından birisi de «dilimizi ve eserlerimizi yaygınlaştırmaktır».²⁷

20 a.g.y.

21 a.g.y.

22 Turgut Güler, a.y.

23 a.g.y.

24 a.g.y.

25 a.g.y.

26 Emine Işın, «Sevinç Çokum'la Sohbet», a.y.

27 a.g.y.

Dille gelişigüzel oynamak, «kelime uydurmacılığı», eğitim-öğretime de zarar vermekte; bir anlaşmalar sistemi olan dili etkisiz kılmaktadır. Çokum, *Hasretlik* adlı hikâyesinde bu durumu şöyle ortaya koyar:

«— Asum Abi...

— Söyle.

— *Bâzı anlamadığım kelimeler var. Ben dışardan ortaokul bitirmeye gireceğim ya, bu dili de öğrenmem lâzım değil mi?*

— *Hangi dili?*

— *Bak şu kelimelere... İçerik meselâ... Yanıt.»*²⁸

Heidegger, «dil insanın evidir» der. Ziyâ Gökâlp ise dili kültürün temel unsuru sayar. Türk milleti, dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurarak meydana getirmiştir. Çağlar boyunca yaşadığımız «târihin özeti»ni biz dilimizde buluruz. «Dil, duygu ve düşünceyi insana aktaran bir vâsita olduğu için, insan topluluklarını bir yığın veyâ kitle olmaktan kurtararak, aralarında duygu ve düşünce birliği olan bir cemiyet, yâni 'millet' hâline getirir.»²⁹ Bunu bilen düşmanlarımız târih boyunca dilimize muşallat olmuştur.

Çokum, *Kırım Savaşı* (1853 - 1856) yıllarını içine alan *Hilâl Görününce* isimli romanında «itibârî âlem»³⁰in sınırları içinde bu hususu şöyle dile getirir:

«*Hey gidi Kalgaylar şehri... dedi. Tuttun da Rusların Simferepul'ü oldun.*

Bahthı Bey, suya bir taş fırlattı.

— *Yalnız o mu, dedi. Eski Kırım şehrine Levkapol, Gözleve'ye de Evpatorya diyorlar...»*³¹

Değişen bir şey yoktur. Bu kanlı miras, bu gün de, «medeni dünyâ (!)»nın gözleri önünde, biraz daha mesâfe alarak, hod-

28 Sevinç Çokum, *Derin Yara*, «Hasretlik», Cönk Yayınları, İst. 1984, s. 116.

29 Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, «Türk Dili», Dergâh Yay., 2. baskı, İst. 1983, s. 45.

30 Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Birlik Yay. Ank., 1984, s. 14.

31 Sevinç Çokum, *Hilâl Görününce*, Cönk Yay. 2. Bsk., İst. 1985, s. 126.

gâmca devam etmektedir. Adları Ruslaştırılan, Bulgarlaştırılan, Türk'ün öz diyârındaki şehirlerde, şimdi sıra soydaşlarımızın kimliğine gelmiştir. «Mahzun hudutların ötesinde» bu oyun bütün şiddetiyle devam etmektedir. Düşmanlarımız «dili bir, gönlü bir, imânı bir insan yığını»ndan korkmaktadır.

Vesvese

Zaman dehlizlerinde
Gümbür gümbür vurulan kös
Beynimde pek vesveseli...
Bende,
Meraktan öte bir his :
Peygamber'in gülbankı,
Nasıl buldu Veysel'i?

Halil HİSARLI

BİLİNMEYEN ŞEHZÂDE MUSTAFA MERSİYELERİ

Dr. Ayhan GÜLDAŞ

*Merhum hocam
Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'nun
aziz hatırasına*

Bir yazma şiir mecmûasında¹ rastladığım Şehzâde Mustafa mersiyelerini tanıtmadan önce, bu manzumelerin yazılmasına sebep teşkil eden öldürme olayına temâsın yerinde olacağı kanatindeyim.

Târihi kaynaklara ve bâzı araştırmalara göre Kânûni Sultan Süleyman, oğlu Mustafa'yı, ikinci karısı Hürrem Sultan'ın hilesi neticesinde öldürtmüştür. Hürrem Sultan, Kânûni öldükten sonra, üç oğlundan biri olan Bâyezid'i tahta geçirmek istiyordu. Halbuki tahta, pâdişâhın —ilk karısı Gülbahar Hâtun' dan olan— büyük oğlu Şehzâde Mustafa'nın geçmesi gerekiyordu. İşte bunu çekemeyen, kıskançlık duyguları kabaran Hürrem Sultan, dâmâdı Rüstem Paşa ve kızı Mihrûmah Sultan ile işbirliği yaparak sahte belgeler düzenledi; Şehzâde Mustafa'nın, tahtı zorla ele geçireceğine Kânûni'yi inandırdı. Padişah H.960/M. 1553 yılında Nahcivan seferi dolayısıyla Konya Ovası'na geldiğinde Şehzâde Mustafa'yı ordugâha dâvet etti. Şehzâde huzûra çıkıp hürmetle selâm verdi. Kânûni oğluna yüz vermeyip arkasını dönünce dilsiz cellâdlar şehzâdenin üzerine atıldılar ve onu kemend ile boğdular.

1 Şiir Mecmûası. Süleymâniye Ktb. Hacı Mahmud Efendi Bölümü. Nu: 6316.

Yazılma sebebini kısaca belirttiğim Şehzâde Mustafa mersiyeleri hakkında derli-toplu, ciddi ve ayrıntılı bilgi veren makâle merhum hocam Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na âittir². Çavuşoğlu bu incelemesinde, düşürülen târihlerin, Yahyâ Bey, Sâmî, Funûnî, Rahmî, Fazlî, Müdâmî ve mahlâsı geçmeyen bir şâirin birer, Nisâyî'nin iki mersiyesinin, ayrıca bir muâşşer şiirin değerlendirmesini yapmış; sonuç bölümünde «Bu konuda yazılmış mersiye ve târihlerin daha başka örneklerine mecmûalar arasında rastlanabileceği muhakkaktır.»³ demiştir.

Şiir mecmûasında görüp incelediğim Şehzâde Mustafa mersiyeleri merhum hocamın kanaatini doğruladığı gibi, bu konuda yazılmış manzumelerin çoğalmasını ve zenginleşmesini de sağlamıştır.

Üç yeni mersiyenin metnini vermeden önce, Çavuşoğlu'nun makâlesinde eksik olup tamâmını bulduğum Müdâmî mersiyesinden, ayrıca düşürülen bir târihten söz açmak istiyorum.

Zikrettiğim şiir mecmûasındaki Müdâmî'nin mersiyesi⁴ Çavuşoğlu'nun makâlesindekinden üç bend fazla olup bütünü yedi bendden ibârettir. Mahlâs vardır. Yaprığın küçük bir parçası yırtık olduğundan üçüncü ve dördüncü bendlerdeki bâzı mısraların baş tarafları eksiktir. Manzumeyi tamamlayan bendlerden beşincisinde şâir, üzüntüsüne bütün âlemi ortak kıyor; altıncısında şehzâdenin karakterini, ahlâkını övüyor; yedincisinde ise onu rahmetle anıp ölümüne sebep olanlara beddua ediyor:

V. Bend

*Yâd idüp bu mâtemi kâfir müselmân ağlasun
Vahş ü tayr ü ins ü cinn ü hür ü gilmân ağlasun
Taş(ı) bassun bağına kân, bahr(ü) ummân ağlasun
Kulları bir yire cem olup firâvân ağlasun
Âlem içre kimi peydâ kimi pinhân ağlasun
Her ne kim mevcüddur âlemde yeksân ağlasun*

2 Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu, «Şehzade Mustafa Mersiyeleri», İst. 1982 (Tarih Enstitüsü Dergisi, sayı: XII, sene: 1981-1982 Prof. Tayyib Gök-bilgin Hâtıra Sayısı'ndan ayrı basım.)

3 a.g.e. s. 653.

4 Şiir Mecmûası. Süleymâniye Ktb. Hacı Mahmud Efendi Bölümü. Nu: 6316 yk. 5/b.

*Mihr-bân olan anası dem-be-dem kan ağlasun
Saçların çözsün bulutlar gibi her an ağlasun
Eyledi şâha itâat kıldı baş ü cân fedâ
Şâh-ı iklim-i şehâdet yâni Sultân Mustafâ*

VI. Bend

*Cümle-i şehzâdelerden akdem-i sâbık idi
Hak budur kim şâh-ı âlem olmağa lâıyk idi
Pehlevân-ı âlem idi server-i fâik idi
Lâle-veş bağı nifâk odi ile yanık idi
Bir tabib-i çâre-sâz ü müfşik-i hâzık idi
Şâh-ı halk-ı âlem idi bende-i Hâlık idi
Müstakim olduğına Hak hazreti tanık idi
Pâdişâha oğul idi mahlas ü sâdık idi
Eyledi şâhâ itâat kıldı baş ü cân fedâ
Şâh-ı iklim-i şehâdet yâni Sultân Mustafâ*

VII. Bend

*Ey Müdâmi Hak Teâlâ kabrünü nûr eylesün
Hem-demin imân ü Kurân hem-serin hûr eylesün
Ol yıkılmış kalbünü rahmetle mamûr eylesün
Hem-civâr-ı enbiyâ itmekle mesrûr eylesün
Mâderüne sabr virsün gussadan dûr eylesün
Gün gibi mahdûmunu rifatle meşhûr eylesün
Katlüne bâis olanı cümle makhûr eylesün
Ol şehîd ü sâdıkı merhûm ü mağfûr eylesün
Eyledi şâha itâat kıldı baş ü cân fedâ
Şâh-ı iklim-i şehâdet yâni Sultân Mustafâ*

Müdâmi'nin mersiyesinin birinci bendinin dördüncü beytinde geçen bir tamlamayı Çavuşoğlu haklı olarak okuyamamış; tamlamayı eski harflerle olduğu gibi nakletmiş ve bunu dipnotta belirtmiştir. Fâtih Millet Kütüphanesi'ndeki nüshada⁵ tamlama hakikaten okunamamaktadır. Süleymâniye Kütüphanesi'ndeki nüshada ise bu Arapça isim tamlaması açık olarak okunmaktadır. Okunabilen tamlama «**hakku'l-vâlideyn**»dir. Buna göre birinci bendin dördüncü beyti şöyle olacaktır :

5 Fâtih Millet Ktb. Ali Emiri Efendi - Manzum Nu : 554, yk. 83/a.

*İmtisâl eylerdi Hakkun emrine subh ü mesâ
Kıldı hakkı'l-vâlideyni mümkün oldukça edâ*

Şiir mecmûasının baş taraflarında⁶ yazarı belirsiz, Şehzâde Mustafa'nın ölümü üzerine düşürülen bir târih vardır :

*Tarih-i Sultan Mustafa
Gurûb itdükde ol şâh dürr-i âlem
Didiler târihini mekr-i Rüstem*

Üç yeni mersiye'nin birincisi⁷ Muîni mahlaslı şâire âittir. Terkib-i bend şeklinde yazılan mersiye yedi bendden meydana gelmiş olup her bendde on (vâsita beytiyle on bir) beyit vardır.

Baştan altıncı bende kadar sırasıyle, pâdişâhın düzme ve-sikalarla aldatılışı, oğlunu çadırında öldürtmesi, şehzâdenin ölümüne bütün tabiatın ağlayışı, öldürme âleti olarak kemend kullanılışı ve ecele çâre bulunamayışı, Mustafa'nın kâmil, âlim, âdil, cömert ve yiğit bir insan oluşu anlatılmıştır. Altıncı bendde, şehzâdeye kemend atıp onu öldürenlere bedduâ; yedinci bendde, dünyânın fâni olduğunu anlayarak bekâ âlemine ko-şan Mustafa'ya duâ edilmiştir. Son bendin vâsita beytinde tâ-rih de düşürülmüştür.

Muîni'nin mersiyesinin metni :

I. Bend

*Cihânı tig ile feth eylesen de itme gurûr
İder ecel okı âhir çü menzilünü kubûr
Finâ-i dâr-ı fenâda oturma âkıl isen
Ki yokdur uşbu bilâd-ı belâda cây-ı sürûr
Gözünü yumup açınca kamusu gâib olur
Şu kimseler ki iderlerdi devletünde huzûr
Gözün yaşı ko bulansın akup çü seyl-i revân
Sana diyem ki n'icoldu bu mâcerâ turı tur
Kanı o zübde-i evlâdı şâh-ı devrânun
Gör ana mekr ü sitemle ne kıldı bir makhûr
Çıkardı cânı o cânı çıkası ol hânı
Hıyânet eylemedin hâtırına dahi hutûr
Hıyânetine nişân olmağa yazup yanılıp*

⁶ Şiir Mecmûası. Süleymâniye Ktb. Hacı Mahmud Efendi Bölümü. Nu: 6316 yk. 3/a.

⁷ a.g.mecmûa (Süleymâniye Ktb.) yk. 28/a, 28/b.

Bir iki nâme-i tezviri pâdişâha okur
Kurup kemân-ı nifâkı ok urdı yazıda
Hadeng-i nâme-i telbis ile çün itdi zuhûr
Azıtdı hile ile pâdişâhı velhâsıl
Usandı candan vü cânına kıydı zull-ı gafûr
Kaçup havâyâ kimi, kimi dağlara düşdi
Görüp bu mihneti katlanmadı vuhûş ü tuyûr

Teb-i firâk ile âh nedâmetiyle o şâh
Hayıflar ana ki oldı yigitliginde tebâh

II. Bend

Çü menzil itdi saâdetle şâh divânı
O cânı pâresi cân atdı görmege anı
Hudâ'ya kendüyi tefviz idüp rızâ virdi
Kazâda her ne kadar olsa hükm-i Rabbânî
Şehâdetine çü kalbi şehâdet itdi anun
Saâdet ile giyindi libâs-ı nûrânî
O şehsüvâr olıcak aklar ile esbe süvâr
Gül-i sefid idi gûyâ götürdi bâd anı
Ya mihr-i âlem idi cismi şa'saaydı libâs
Ya hâle idi kuşatdı o mâha tâbânı
Görindi hayme-i şâhun bedenleri yir yir
Bir uci geçmiş idi burc-ı çerh-i gerdâni
Tururdu şâh-ı cihân hiddet ile gey gazbân
Ki sûretâ görür oğlında yani isyânı
El öpmege varup el virmedi saâdet ana
Ayağa düşdi o dem virdi baş ile cânı
Felekde cümle melek çerhe girdi âh itdi
İrişdi göklere halk-ı cihânun efgânı
Tolındı toğmadı girü o şems-i hayme-i çerh
Figânı kullarınun tîre itdi devrânı

Kuruldu tâ ki felek haymesi bu köhne otağ
Girenler içine anun girüye dönmedi sağ

III. Bend

Görüp bu mâtemi bülbül hezâr zâr itdi
Soyundu gül kamu varını târümâr itdi
Salar başını vü karsar elini gülşende
Meger ki serv ü çınâra cünün kâr itdi
Delürdi bu gam ile bâğa çekdiler suyu
Girince bâğa söğüt bir zaman karâr itdi

Çemende hâr çeküp gonca üstine hançer
 Tebessüm eyledüğine bu demde âr itdi
 İşitdi cümle şecerler zih itdi endâmı
 Sabâ üç bâğa bu peygâm ile güzâr itdi
 Şükûfe akçesini saçdı yire hep eşcâr
 Ki yani rûhı için varını nisâr itdi
 Bitürmez idi semer nârdan velik Hudâ
 O serv kâmeti cûd ile mive-dâr itdi
 Velî ne assı bu etfâl-i hâdisât-ı cihân
 O mivesi olan eşcârı sengsâr itdi
 Firâk-ı hâl-i ruhiyle dükendi ışk ehli
 Tenini kanlu dökkenlerle lâle-zâr itdi
 Çağırdılar o bekâ gülşenine ol hânı
 Ki ehl-i gülşen-i cennet çoğ intizâr itdi

İrişdi kurb-ı Hakk'a rûh-ı Mustafa fi'l-hâl
 Didi melekler o dem merhabâ taâl ve taâl

IV. Bend

Firâkı ile cigarler pür oldu yara diriğ
 Ne yirden o sefer itdiyse o diyâra diriğ
 İhâta eyledi dört yanını sipâh-ı ecel
 Bulunmadı ana ol dem firâra çâre diriğ
 Cihâna sâye salalum didi lik bād-ı ecel
 Düşürdi toprağa anı o şâhsâra diriğ
 Çû tünd-bād-ı ecel hâke saldı ol servi
 Akup gözüm yaşı gönlüm tutuşdı nâra diriğ
 Firâk-ı la'li ile hasret-i cemâli ile
 Giyindi âb-ı hayât ile Kâ'be kara diriğ
 Ağız açup üzerine atıldı ol şâhun
 Sümûm-ı hışm ile döndi kemend mâra diriğ
 Ya dâm-ı fitne-i rûbâh dehr-i dün kurdi
 Düşürdi âhir o şîr-i neri şikâra diriğ
 Nücûm eşkini dökdi gözini yumdı anun
 Umar idi ki felek bahtını uyara diriğ
 Tanîn-i zârla tâs-ı felek pür olsa ne tan
 Husûfa vardı tutuldu o mâh-pâre diriğ
 Yir altına kodılar ol civân-ı sim-teni
 Ki genc iken anı defn itdiler mezâra diriğ

Ayağı altına ibretle baksa ehl-i basar
 Göreydi kim niçe şehzâdeler başını basar

V. Bend

Severdi anı ki saf idi kalbi sağ er idi
 Adûsı idi müdâm ol ki ehl-i sâgar idi
 Ziyâde kâmil idi âlim idi âmil idi
 Mutî-i şer'idi adliyle sâye-güster idi
 Celisi âlim idi hemdemi meşâyih idi
 Cihânda zâhiri ve bâtını münevver idi
 Severdi sâim ü kâim olanı dehr içre
 Ki rûz ü şeb sulehâya enis ü hemser idi
 Aceb mi rûhı çıkup gitse âlem-i gaybe
 Cihânda gâib erenler çün ana rehber idi
 Sehâda defterini tayy iderdi Hâtem'ün ol
 Vegâda Sâ'm-ı süvârı atından atar idi
 İletse bahr ü sehâba peyâm-ı cûdını bâd
 Birisi cûş idüp inlerdi biri ağlar idi
 Eger ki bâd ile heycâda göndereydi haber
 Sinân-ı düşmen idüp havf elinde ditrer idi
 Ne sâil ağladı devrinde ne adûv güldi
 Ki cûd ü hışm ile ıslâh iden o server idi
 Aceb mi girye iden gülse girye itse gülen
 Ki bi karâr idügi âlemün mukahhir idi

Hayıflar oldu çü yirden göge o sultâna
 Gözüm sen ağla gönül sen de başla efgâna

VI. Bend

Kurusın eli kemend atan ana lâl olsun
 Kim aldı ise ayağını pâymâl olsun
 Adûv ki eyledi bühtânı mümkün oldukça
 Cihânda sıhhat ü rifat ana muhâl olsun
 Celâli yüzi yoğ idi cemâli gâlib idi
 Celâli oldu diyen ana bi-mecâl olsun
 Bir egri «ra» ile «lâm» oldu elif kâmet
 Adüvlerün dahı derd ile kaddi «dâl» olsun
 Cihânda çekdi o cümle ezânun âlâmın
 Cinânda hemdemi Eyyübla Bilâl olsun
 Çü bir kem âl ile irdi o mihr-i dehre zevâl
 Cemâli yüzi kıyâmetde ber-kemâl olsun
 Ayırdı âl ile âlinden anı ehl-i fesâd
 İlâhi hemdemi ashâb enisi âl olsun
 Elem içinde kalup kadleri çü lâm oldu
 Mekânı kullarının küşe-i melâl olsun

İdüp firâk ile müye olup figân ile mû
 Vücûdî cümlesinin nâle ile nâl olsun
 Tokunsa bâd-ı ecel bâğ-ı ömr içinde yakar
 Gerek dirâht-ı bülend ü gerek nihâl olsun

Düşürdi devha-i devlet çü bir budağını
 Nite ki yıkdı cihân şâh-ı pîr budağını

VII. Bend

Cihânda Kayser'ün olsa aceb mi kasrı harâb
 Hudâ çü kendi binâ itdügi ol ola yebâb
 Kusûrı yoğ iken ol kâh-ı devleti gör kim
 Zemâne kalb idüben âhir itdi hâk ü türâb
 Çü şâh-zâde bakagördi kim cihân fânî
 Gözini açdı bu dünyâyı bildi âlem-i hâb
 Getürdi peyk-i ecel âlem-i bekâ haberin
 Ki ol şeh anun için itdi rihlete şitâb
 Vücûdî perdesi şerminden idi tehiri
 İrişdi kurûb-ı Hudâya şu dem ki gitdi hicâb
 Umarlar idi ola pâdişâh-ı heft iklim
 Semâ vü arz ü mülk bâd ü hâk ü âteş ü âb
 Velî o murg-ı hü mâ-veş cihâna itmedi meyl
 Ki bâğ-ı âlemi tutmuş kelâğ ü râğ ü gurâb
 Muînî ağlama az oldu diyü yaşı anun
 Duâlar eyle ki bâri ziyâde ide sevâb
 Cihânda ağlayanun yok hisâbı anun için
 İlâhî gülşen-i Firdevs'e ilet itme hisâb
 Şeh-i zemânenün ömrini rahmetini anun
 Ziyâde eyle iki âleme budur çü savâb

Duâ idüp didi târih-i mevtin ehl-i şühûd
 Civâr-ı Ahmed'e irgüre Mustafâ'yı Vedûd

İkinci mersiye Fazlî'nindir⁸. Bunun, Kara Fazlî nâmiyle bilinen şâir olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Fazlî, Şehzâde Mustafa'nın ölümüne kadar onun divan kâtipliğini yapmış; çevresinden ayrılmamış ve lûtfuna mazhar olmuştur. Çavuşoğlu, makâlesinde Fazlî'nin başka bir mersiyesini yayımlamıştır. Buna göre şâirin Şehzâde Mustafa için yazdığı mersiyelerin sayısı ikiye çıkmaktadır.

8 a.g.mecmûa (Süleymâniye Ktb.) yk. 19/a.

Murabbâ tarzında yazdığı bu ikinci mersiyesinde şâir, kalemmini daha rahat kullanmış; şehzâdenin, isyan çıkaracağı suçlamasıyla kuru bir iftirâyâ kurban gittiğini açık olarak ifâde etmiştir. Şiirin, «Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafa Hân'a» nakarat mısraı, Taşlıcalı Yahyâ'nın mersiyesindeki «Meded meded bu cihânun yıkıldı bir yanı» mısraını hatırlatmaktadır. Kara Fazlî'nin, Taşlıcalı Yahyâ'nın ünlü mersiyesini görüp onun etkisinde kalmış olabileceği imkân dâhilindedir.

Fazlî'nin mersiyesinin metni :

*Kanı ol şeh ki nâmı velvele salmışdı devrâna
Şecâetde nazîri gelmedi hergiz bu meydâna
Dirigâ geçdi erbâb-ı garaz Sultân Süleymân'a
Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafâ Hân'a*

*Yolında pâdişâhun sâdık iken ol şeh-i a'lâ
Dirigâ itdi isyân töhmetin bühtân idüp a'dâ
Gör âhir ol sadâkat birle başın virdi bi-pervâ
Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafâ Hân'a*

*Cihânı adl ü dâd ü lutf-ı cûd ile tutup nâmı
Kul itmişdi mahabbet birle cümle hâs ile âmu
Dirigâ ol mahabbet âfet oldu gör serencâmı
Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafâ Hân'a*

*O bir şehbâz idi sahrâ-yı devletde hüma-pervâz
Niçe ankalar olmuşdı şikârı çâpük ü mümtâz
Geçerken mürğ-i zirek dâme düşdi âhir ol şehbâz
Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafâ Hân'a*

*Kanı ol yâl ü bâl ü hüsn ü hulk ü sûret-i mevzûn
Kanı ol lutf-ı cûd ü adl ü dâd ü hüsn-i rûz efzûn
Dirigâ rûzgâr itdi o hüsn ü hulkı diger-gûn
Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafâ Hân'a*

*Şecâet mişe-zârında o bir şîr idi merd-efgen
Niçe şîri zebûn itmişdi kahr-ı havf ü haşyetden
Zebûn itdi velikin fitne ile rûbeh-i düşmen
Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafâ Hân'a*

*Katı hayf oldu bu hayfa firâk odyıla cân yansun
Ne cân cümle cihân belki zemin ü âsümân yansun
Bu derde kâfir ağlasun demidür müslümân yansun
Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafâ Hân'a*

*Gözüm kan ağla kim kan ağlamak oldu senün kârün
Çün aldı çıkdı hayf ü zulm ile şâh-ı cihendârun
Bu mısra birle olsun haşr olunca âh ile zârün
Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafâ Hân'a*

*Yolında pâdişâhun yok idi bir zerre noksanı
Ne oğul cânla olmuş idi anun kul ü kurbânı
Dirigâ başın aldurdu adüvvün kuru bühtânı
Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafâ Hân'a*

*Karâr itmişdi mülk-i Rûm'da ol şâh-ı nigû fer
Olup serhadde Ye'cüc-ı fitenden sedd-i İskender
Çü gitdi fitneden sanman ki hâli ola bu kişver
Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafâ Hân'a*

*Demidür kulları tâ haşr olunca eyleyüp efgân
Yanup bu âteş ile her biri kalsun ciger biryân
Musibet dide Fazlî gibi olsun derd ile giryân
Meded begler meded zulm oldu gâyet Mustafâ Hân'a*

Üzerinde duracağım üçüncü mersiye⁹ ile Çavuşoğlu'nun makâlesindeki —ek olarak alınan— son mersiye arasında çok yakın benzerlikler vardır. Şiir mecmûasında rastladığım manzûmenin, diğerine nazire olduğu kanaatindeyim. Çavuşoğlu'nun yayımladığı mersiye'nin nakaratı «Neyleyem kıydun bana devletlü sultânüm menüm» şeklinde, yazmadaki nakarat ise «Neyledüm kıydun bana devletlü sultânüm baba» şeklindedir. Her ikisinde de aynı vezin kalıbı ve aynı nazım şekli kullanılmıştır. İkisi de Şehzâde Mustafa ağzından yazılmıştır. Şiir mecmûasındaki mersiyede de mahlas yoktur. Ancak son dörtlüğünde geçen «Mustafa» adı kendi ağzından yazıldığı için Şehzâde'ye âittir. Tabii ki mersiye şâirinin adının da «Mustafa» olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Bu mersiyede, yayımlanan mersi-

9 a.g.mecmûa (Süleymâniye Ktb.) yk. 19/a.

yeye göre daha cüretkâr bir ifâde kullanılmış; Kânûnî Sultan Süleyman ağır bir dille suçlanmıştır.

Mersiye'nin metni :

*Dergehünde bir kemine kul olup Hânım baba
Sıdk ile kodum yolunda baş ile cânım baba
Aldanup düşmen sözine anmayup kanım baba
Neyledüm kıydun bana devletlü sultânım baba*

*Bi-günâh idüm adüvler bana bühtân itdiler
Ben itâat eyledüm adını isyân itdiler
Âkibet efsâl idüp yaşımızı kan itdiler
Neyledüm kıydun bana devletlü sultânım baba*

*Hak bilür bende hıyânet fikri sâdır olmadı
Gayrı vecheyle adüv çün katle kâdir olmadı
Hâin anlatdı sana gerçi ki zâhir olmadı
Neyledüm kıydun bana devletlü sultânım baba*

*Ben yolunda sâdıkum zulmü bana gördün revâ
Ben kulun söyletmedin kıldun aceb zecr ü anâ
Kala hâşâ yirde kanım almaya dâdum Hudâ
Neyledüm kıydun bana devletlü sultânım baba*

*İtdiler devründe envâ-ı ihânetler bana
Oldı töhmet nice bin cürm ü cinâyetler bana
Âkibet isnâd olındı bu hıyânetler bana
Neyledüm kıydun bana devletlü sultânım baba*

*Aldanup düşmen sözine ey şeh-i âlem-penâh
Kim görüptür kim kıya oğluna ata bi-günâh
Var mıdur şâhum cevabun olıcak kadı Allah
Neyledüm kıydun bana devletlü sultânım baba*

*Pâdişâhum gerçi kim bir zulm idi oldı bana
Kuşça cânım eyledüm sıdk ile yolunda fedâ
Ben şehid oldum velikin bilmezem gayrı nola
Neyledüm kıydun bana devletlü sultânım baba*

*Kahr ile cemiyyetüm bozdun perişân eyledün
Kullarımın her birin giryân ü nâlân eyledün
Âhir ömrün içre nâ-hak yok yire kan eyledün
Neyledüm kıydun bana devletlü sultânım baba*

*Bi-günâh iken benüm boynuma dakdun ris mân
Kahr ile cân-ı azizüm eyledün tenden revân
Ola kim bir gün peşimân olasın ey kâmrân
Neyledüm kıydun bana devletlü sultanüm baba*

*Bir nefes oğlum diyü bana himâyet itmedün
Hep hakâret eyledün lutf ü inâyet itmedün
Âkibet katl eyledün ammâ şefâat itmedün
Neyledüm kıydun bana devletlü sultânım baba*

*Eyleyüp evvelde Sultân Mustafâ nâmun benüm
Arturup nâmunla halk i'zâz ü ikrâmum benüm
Kahr ile gör kim yine irgürdün encâmum benüm
Neyledüm kıydun bana devletlü sultânım baba*

Taht mücâdelelerinde hayatlarını kaybeden şehzâdeler arasında yalnızca Mustafa için mersiyeleler yazılmış olması dikkat çekicidir. «Klasik şairlerimiz, maktûle karşı besledikleri duygu ne olursa olsun, katl emrinin dayandığı fetvânın isâbeti, dolayısıyla pâdişâhın emri husûsunda şüpheli görünmemek için böyle hâdiselerde mersiye yazmaktan kaçınmışlardır.»¹⁰

Şehzâde Mustafa hakkında yazılan bütün bu mersiyeleler, «Hiçbir târihi ve sosyal olay Divan şiirine yansımamıştır; Divan edebiyâtı hayattan kopuktur,» gibi genel hüküm ve iddiaları çürüten delillerden yalnızca birkaçı olması bakımından da önemlidir.

Ayrıca bunlar edebiyat kadar târihi de yakından ilgilendirmektedir. Araştırmacılar, mersiyelelerden ve düşürülen târihlerden geniş ölçüde faydalanmasını bilmişlerdir. Bu malzemeler, «araştırmalar derinleşip yönlendikçe değişik yönlerden de-

10 Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu, «Şehzâde Mustafa Mersiyeleleri», İst. 1982 (Ayrı basım) s. 643.

ğerlendirilebilecek, târihçinin ihtiyâcına ve bakış açısına göre önem kazanabilecektir.»¹¹

Edebiyatımızda dağınık bulunan ve târihçilere de ışık tutabilen bu malzemelerin derli-toplu hâle getirilip incelenmesi gereğine inanıyor; bu münâsebetle, Şehzâde Mustafa mersiye-leri konusunda ilk ciddi ve ilmî çalışmayı başlatmış olan aziz hocam Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'nu rahmetle anıyorum.

11 Prof. Dr. Yaşar Yücel, «XVI-XVII. Yüzyıl Edebi Metinlerinde Rastlanan Osmanlı Devlet Yapısı ve Toplum Düzenine Âit Bâzi Görüş ve Bilgiler» Belleten (Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Tarih Kurumu) c. 51, Ağustos 1987, sayı: 200, s. 900.

GÖNÜLDEN GAZEL

Dr. İskender PALA

Divan edebiyatı XIII. yy. ilâ XIX. yy. arasında Türk milletinin en yüksek bedii zevkini oluşturan milli bir edebiyattır. Adının «Divan Edebiyatı» olması onu aslâ bir **havass** veya **yüksek zümre** edebiyatı olarak görmeye ve göstermeye kâfi gelmez. Bu tutum, bir millet içinde mevcut olan havassı o millettен saymamaktır. Oysa divan edebiyatının 6 asır boyunca yetiştirdiği binlerce şâir ve ortaya koyduğu onbinlerce şiir, bugün Türk milletinin öz malı değilmiş gibi gösterilmeye çalışılmakta ve maalesef bu edebiyâta öcü gibi bakılmaktadır. Bunun en büyük sebeplerinden biri **eski kültüre düşman oluş** ise; diğeri de eski inanç sistemi, dil, anlayış, âdet, gelenek, ilim vs.nin, kısaca **hayâtın değişmiş olmasıdır**. Halbuki o deryâ içinde bir parçacık girince, bir parçacık o devre göre düşünüp o dili anlayınca, söylenmemiş hiçbir şeyin kalmadığı görülür. Birçok edebi şekil ve türde eserler veren ve hayat sistemini tamâmen dolduran bu edebiyâtın özünü şiir oluşturur. Her türlü konuyu şiir ile anlatabilen divan şâirinin elbette belli bir eğitim seviyesini aşmış olması gerekirdi. Yazacağı konu ne olursa olsun şâir, hemen dâimâ sistemli çalışır. Kelimeleri nakış nakış işlerken bir hakkâk ustalığı gösterir. Her ne kadar Arap ve Fars şiirinin estetik yapısı üzerinde bir işçilik yapılsa da şâir dâimâ söylenmemiş bir anlam, nükteli bir söz arar ve kıvrak zekâsını dilin incelikleriyle ve geniş kültürüyle yoğurup fikrini «**muhtasar ve müfid**» olarak anlatırdı. Yâni şâir «**mısrâ**» kapısını açıp «**beyit**» denen eve girer ve içindeki «**mânâ**» denen insana ulaşır.

rak merâmını dile getirirdi. Bunu yaparken, vezin ve kâfiye gibi estetik güzellikleri de tam anlamıyla gerçekleştirmiş olurdu.

Divan edebiyâtı şiir ağırlıklı bir edebiyat olup bu şiirin temelini beyit oluşturur.

Beyitlerle kurulu en yaygın nazım şekli ise gazeldir. Gazelin uzunluğu 5-12 beyit arasında değişir. Şâir ister şühâne, ister hakimâne, ister rindâne, isterse âşıkâne bir yol tâkib etsin, san'atkârâne bir gazel yazmak isterse, yek-âhenk ve yek-âvaz söyleyişi seçer. Biz bu yazımızda Şeyhülislam Bahâî'nin (1601-1651) yek-âhenk bir gazelini şerh etmeye çalışacağız. Şâirin bilhassa âşıkâne duygu ve heyecanları terennüm eden sâde, samimi ve zarif ifâdeli şiirlerinden yalnızca bir tânesi olan bu gazel, onun «gönül» üzerine düşüncelerini yoğunlaştırdığı beş beyitten ibârettir.

Şöyle başlar :

1. Sakın hâkisterim çiğnetme esb-i nâza bi-pervâ
Komaz elbette hâlî aşk ocağın bu dil-i şeydâ

(Ey sevgili!) Sakın, (aşkının ateşiyle bedenimin yanması sonucu ortada kalan) küllerimi naz atına pervâsızca çiğnetme, ki bu çılgın (bir âşık olan) gönlüm, elbette (o) aşk ocağını boş bırakmaz (orayı sık sık yoklar).

Hâkister, her ne kadar «kül» demek ise de divan şiirinde bu kül aslâ, tam anlamıyla sönmüş kabul edilmez. O küller içinde mutlakâ aşk ateşinin kıvılcımları vardır. Âşıkın ölüm sebebi âşktır ve bu hal onun övünç kaynağını oluşturur. Nitekim şem' (mum) ile pervâne arasındaki aşk ilişkisi ve pervânenin bu uğurda can vermesi de tıpkı âşıkın şehid oluşu gibi algılanır, yâhud âşık, sevgili uğruna can vererek kendini pervâne gibi görmek ister.

Âşıkın yanan bedeninin küllerini tıpkı sevgilinin ayak toprağı gibi sürme mesâbesine getirerek ona büyük değer verenler vardır. Sözgelimi Fuzûlî'nin «Sürme-i çeşm eylemişler şem' ler hâkisterim» mısraında bu düşünceyi görürüz. Bilindiğı gibi sürme göze güzellik verdiği gibi görüş kuvvetini de artırır.

Fuzûlî de mumdaki ışık kaynağı ve parlaklığın, kendi küllerinden ileri geldiğini vurgulamaktadır.

Âşıkın sevgilisi uğruna yanarak can vermesi anlayışı divan şiirinde eskimez bir modadır. Enderunlu Fâzıl'ın

Âh u vâh eyleyerek şâm u seher
Dil-i pür-âteş olup hâkister

beyt-i merhûnunda bu imajı görürüz.

Bi-pervâ kelimesi, «pervâsız, korkusuz» demektir. Şâir bu kelimeyi zarf olarak kullanmış, ancak bir ünlem olarak da «Ey pervâsız» şeklinde sevgiliye seslenmiş olabilir.

Esb-i nâz, «naz atı», demektir. Divan şiirinin kesin çizgilerden oluşan düşünce sistemi içinde «nâz u niyâz»ın ayrı bir yeri vardır. Seven niyâz ettikçe sevilen nâzını arttırır. Bu naz çok zaman istiğnâdan (tok gözlülük) ileri gelir. Sevilenin tek, sevenin ise yüzlerce olduğu bir durumda; sevgili elbette ki naz atını pervâsızca sürecektir. Şeyhülislâm Yahyâ'nın dediği gibi «Her yeri hûb olan güzelin nâzı çok olur»

Beyitteki «ocak» kelimesi ihâm-ı tenâsüp yoluyla kullanılmış olup şâirin anlatmak istediği şey, kendi külleriyle dolu olan ocaktan ziyâde, gönlünün bir aşk ocağı olduğudur. Bilindiği gibi **ocak**, aynı zamanda «bir cevherin çıkarıldığı yer; menbâ» anlamlarına da gelir.

Dil (gönül) kelimesine şeydâ (çılgn) sıfatının verilmiş sebebi, aşktan dolayı ne yaptığını bilmezlik hâlini anlatmaktır. Çünkü sevgiliyi bir defâ gören kişi aşk çılgnı olmaktan kendini kurtaramaz.

Gönül, mücerred (soyut); beden ise müşahhas (somut) varlıktır. Gönül, yerine göre rûh'u da karşılar. Şâir bu beyitte bedeninin ölümüne karşılık rûhunun hâlâ ölmediğini ve o aşk ocağına, aşk ateşiyle yandığı eski günlerini yâd etmek için devamlı geldiğini söylüyor. Nitekim aşk ıztrâbı âşık için vuslattan sonra erişilebilecek zevklerin en yücelerinden biridir. Âşık bu ıztrâbın derecesiyle ölçülür. Bu durum âşık için bir övünç kaynağıdır. Fuzûlî «Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabib» derken bunu vurgulamaktadır.

Sonuç olarak bu beyitte şâir, sevgilisine, nasıl ta ezel bezminde âşık olup gamını çekmeye başladıysa, ölümünden sonra da bu aşkının devam edeceğini, rûhunun ebede dek bu aşk ile külleri üzerinde dönüp duracağını anlatmaktadır.

2. O mürğ-i âşîyan-sûz-ı belâdır dil ki yandıkça Teni hâkisterinden mürğ-i âlem-sûz olur peydâ

Gönül, (kendi) belâ yurdunu yakan öyle bir kuştur ki yandıkça bedeninin küllerinden, (inleyiş ve çığlıklarıyla) âlemi yakan (bambaşka) bir kuş peydâ olur.

Gönül, âşıkın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yerdir. İnsanın yaşaması için gönle olan ihtiyaç ve can mefhûmu, ona şiirlerde daha da önemli bir yer hazırlar. O, gam ve kederle beslenen bir kuştur. Aşkın yağmasına uğramış sevgiliden dolayı belâlara giriftâr olmuştur.

Aşk bir belâ ordusudur ve gönül denen ülkeyi yakar, yıkar. Gönül kuşu ateşler içinde yanıp kebab olmaya da heveslidir. Bu durumda gözyaşı, ya su olur, o ateşi söndürür; veyâ kanlı akıp o kebaba şarap olur. Aşkı'nın aşağıdaki beyti, gönlün bu özelliğini gösterir:

Âteş-i şevkunla kendüzin kebâb eyler gönül
Bezm-i aşkında gözü yaşın şarâb eyler gönül

Yahyâ Bey'in

Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur
demesi bu bakımdan çok mânidârdır.

Ama âşık söylemez, yanar ve kendisini yakar. Bahâî Efendi'nin bu beytinde olduğu gibi. Hem de teninin küllerinden bir «mürğ-i âlem-sûz (âlemi yakan bir kuş)» ortaya çıkaracak kadar...

Külden oluşan kuş mazmûnu bize hemen Kaknûs'u hatırlatır. Efsâneye göre Kaknûs, gâyet büyük bir kuş olup rûzgâr estikçe, çok delikli gagalarından çeşit çeşit sesler çıkarmış. Hindistan'da bulunduğu inanılan bu kuş çeşitli renk ve şekillerle süslü imiş. Gagasındaki 360 delik vâsıtasıyla çıkardığı sesler sonucu etrafına toplanan kuşları avlayarak geçinirmiş. Bu sesler o kadar yanık ve tesirli olurmuş ki duyanların bağı yanar ve onu dinlemekten kendilerini alamazlarmış. Beyittaki «mürğ-i âlem-sûz» imajı budur. Kaknûs'un ömrü yalnızca 1 yıl imiş. Yaşının sonuna geldiği zaman çalı-çırpı toplayıp üzerine çıkarak ötmeye başlarmış. Ötüşü kendisini de coşturunca kanatlarını çırpırmaya başlar, kanatların çıkardığı kıvılcımlardan otlar tutuşur ve birlikte parlak bir alevle yanarlarmış. Geride

kalan küllerden bir yumurta ortaya çıkar ve bir yavru yaparmış. Bu yavru bir yıl yaşayacak olan yeni Kaknûs kuşu imiş. Eski mûsıkî bilginleri bu kuşun gagasından ve ağzından çıkan seslerden ilham alarak mûsıkî ilmini icat etmişler. Bu sebeple Kaknûs'a «Mûsıkâr» da denilir. Ancak bu kuşun daha çok anıldığı yönü yanmasıdır.

Atâi'nin,

Dimağı duhân ile fânûs-veş
Yanar ateşe durma Kaknûs-veş

ve Belîğ'in,

Âteş-i aşkı nasıl söndüreyim dilde aceb
Per salıp kendi yakar cismini nâra Kaknûs

beyitlerinde olduğu gibi.

Şimdi Bahâî'nin beytine dönelim. Beyitte şâir gönlünü, her seferinde yanıp kül olan ve tekrar kendini yaratıp yine tekrar yanan bir kuş olarak nitelemektedir. Bu da onun âşıklık iddiâsındaki derecesini ve usta söyleyişini gösterir.

3. Dil-i süzânı zülf-i pür-hamında bî-karâr etme Hazer kıl âteş-i has-pûşu tahrik etmeden cânâ

Ey sevgili! Şu yanan gönlümü, büküm büküm salçarında dur-duraksız eyleyip de sakın üzeri çalı çırpı ile örtülü ateşi alevlendirme.

Bir önceki beyitte gönle âit özellikler anlatılırken onun yanıcılığına da kısaca temas edilmişti. Gönül aşk ateşiyle öyle yanar ki kendinden başka şeyleri de yakar. Bu beyti açıklarken biraz ateşten bahsetmek gerekir. Divan şiirinde ateş, âşıkın, içinde bulunduğu aşk ıztırâbıdır. Onun sevgiliye duyduğu özlem, ateş şeklinde tezâhür eder. Bu ateş, gözde tutuşur ve gönlünde alevlenir. Bu durumda âşık içten yanan mum gibi erir. Gönül ateş ile kebab yapılır. Ateşin yakıcı özelliği renginden dolayıdır. Zira sevgilinin yanağı ve dudağı ateş rengindedir. Yine şarap da ateş renginde olup insanın içini ateş gibi yakarmış.

Zülf'e gelince: Divan şiirinde sevgilinin zülfü şekil yönünden hemen dâimâ şu sıfatlardan birini alır. Perişân, düzensiz, uzun, yılan, zincir, çevgân, kıssa, cim, dal, lâm, çengel, ke-

mend, halka, cârûb vs. Bütün bu teşbih ve mecazlarda ortak yön, saçın büküm büküm oluşudur. Burada olduğu gibi birçok beyitlerde ateş ile zülf'ü yan yana görürüz. Karamanlı Nizâmî'den :

**Yandırıp yaşımlı dökse ne aceb zülf ü ruhun
Ki biri âteşe benzer biri düttün gibidir.**

Bu beyitte bir leff ü neşr söz konusudur.

Zülf ile düttün; ruh ile de ateş renk yönünden birbirlerini karşılırlar. Aynı durum, Bahâî Efendi'nin söz konusu beytinde de vardır :

Dil-i süzân (yanan gönül), ateş ile; zülf-i pür-ham (kıvrım kıvrım zülûf) da has (çer-çöp, çalı-çırpı) ile birbirlerini karşılırlar. Yine bu beyitte bir irsâl-i mesel kendini gösterir. Şâir sevgilisine seslenerek, kıvrım kıvrım olmuş zülûflerinde asılı duran dil-i süzânın bi-karâr edilmesinin, üzeri çalı çırpı ile örtülmüş bir ateşle oynamak gibi olduğunu; dolayısıyla o küllen aşk ateşinin tekrar alevlenebileceğini anlatıyor. Burada şâirin aşk ateşiyle yanmaktan bir kor hâline gelmiş olan gönlünü, sevgilinin bir çalı çırpı olarak nitelenen büküm büküm olmuş zülûfleri arasında görürüz. Divan şâirleri gönüllerini, sevgilinin saçları arasında veya o saçlara asılı olarak görmekten zevk duyarlar. Fuzûlî'nin «Âşiyân-ı mülğ-i dil zülf-i perîşânındadır». Karamanlı Nizâmî'nin de «Zülfünü bâd-ı sabâ depredicek cân dökülür» demesi bu yüzdendir. Bahâî Efendi kendi gönlünün bir kora dönüşmesinden şikâyetçi değildir. Onun şikâyeti, bu gönlün, sevgilinin saçları arasında, kendini bilmez dercede kararsız duruma sokulmasıdır. Oysa gönlün, sevgilinin saçlarında bulunması veya zülûflerine asılması istenen bir durumdur. Çünkü o zaman sevgiliye yakın olunur ve aşk ateşi yeniden alevlenir. Şâir sevgilisine seslenerek : «Bir aşk ateşini alevlendirmekten kaçın!» diyor. Çünkü o zaman âşık ile birlikte sevgili de yanacaktır. Bu durumda âşık kendini değil, sevgilisine gelecek zararı düşünmektedir. Bu da sevmenin son sınırı, fedâkârlığın güzel bir örneğidir.

4. Duhân-ı âh ile şem-i ruhundan tâzeler tâbın

Sönerse gam değil bâd-ı fenâdan dil çerâğ-âsâ

Gönül, yokluk rüzgârının esintisiyle bir kandil gibi sönsen

de dert değil; (çünkü o) ışığını, (kendi) âhının dumanı ve (se-
nin) yanağının mumundan (devamlı) tâzelemektedir.

Şâir, bir önceki beyitte olduğu gibi ölümden sonra da sevgilinin aşkının tesirinin süreceğini; gönlünün, sevgilinin parlak yanağından aldığı ışık ile tıpkı şehitlerin mezarlarına devamlı inen nur gibi parlayacağını söylemektedir.

Buradaki yokluk maddi varlığın sona ermesidir. Çünkü mâ-nevi varlık devamlı kendini tâzelemekte ve aşkın bereketi ile diri kalmaktadır. Bu dirilikte âh'ların önemli bir yeri vardır. Âh, bir acı ünlemi olup sevenin aşk ateşiyle gönlünden çıkan duman olarak düşünülür. Daha çok hüsn-i ta'lîl ile kullanılır. Çünkü insan âh ettiği zaman ağızdan bir buğu çıkıp göğe doğru yükselir. Aslında buğunun göğe yükselmesi havanın yoğunluğundan, dolayısıyla hafif oluşundandır. Ama şâir bunu âh'larının Allah'a yönelmesi olarak gösterir. «Mazlûmun âhı yerde kalmaz, çıkar âheste âheste» atalar sözü bu düşüncenin eseridir. Böylece âh göklerde Allah katına ulaşır. Allah da mazlûmun bu âhını zâlimin başına bir şimşek olarak indirir. Âh'ı şimşek veyâ yıldırıma dönüştüren, yine onun içindeki ateştir. Bu ateş onda tâ gönülden ayrıldıktan itibâren kıvılcım hâlinde mevcuttur. Âşık öyle ateşli âhlar eder ki bu âh'ın dumanı da kıvılcımlar taşır. Fuzûlî'nin

**Beni cândan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı**

beytinin ikinci mısraında bu düşünceyi görüyoruz. Fuzûlî, «Âh-larımdan dolayı felekler yandı» diyor. Aslında yananlar felek-teki güneş, ay ve yıldızlardır. Şâir «Eğer ben aşk ile âh etme-seydim ne güneş yanardı ne de ay ve yıldızlar parlardı» demek istiyor. Bahâî Efendi'nin de beyitte sözünü ettiği «duhân-ı âh» bu özellikleri taşıdığı için, gönlünün tâbını tâzelemektedir. Tâb kelimesinin «ışık, aydınlık» anlamı yanında bir de «piç ü tâb» da olduğu gibi «acı, ıstırap» anlamı vardır. Şâir tevriye yapmaktadır. Onun âh'ından çıkan duman, sevgilinin yanağı mu-muyla da yakından ilgilidir. Beytin ikinci mısraında kandil söz konusu edilmekte ve rüzgâr ile kandil ışığının söndürülme-si anlatılmaktadır. Sönen kandil ışığı âşkın gönlü; yokluk rüz-gârı da ecel olarak düşünülmüştür. Nitekim bâd-ı fenâ (yokluk rüzgârı) tamlaması da bunu ortaya koyar.

Rüzgâr, divan şiirinde oldukça geniş bir kullanım sâhasına sâhiptir. Öncelikle âşıkın âh'ı ile sıkı bir münâsebeti vardır. Çünkü âh da sonuçta yok etme özelliğine sâhiptir. Kur'ân-ı Kerim'de Âd kavminden bahsedilirken rüzgârın yok edici özelliği şu şekilde anlatılır: «Vaktâ ki korkutuldukları azâbı, (bulundukları) vâdilerine doğru gelen bir bulut hâlinde gördüler, dediler ki: — Bu, ufukta beliren bir bulut; bize yağmur yağdıracak. (Hûd Aleyhisselâm onlara şöyle dedi:) — Hayır, o, sizin acele istediğiniz şey. Bir rüzgâr ki onda çok acıklı bir azâb vardır. Rabbinin emri ile her şeyi helâk edecektir. Nihâyet o hâle girdiler ki, meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu. (Ahkaf sûresi, 24-25)» Rivâyete göre bu rüzgâr kıvılcımlı ateşle dolu olup 8 gece ve 7 gündüz boyunca —Hûd Peygamber'e inananlar hariç— Âd kavminden herkesi helâk etmiştir.

5. Bahâî âdeme gam sûretin göstermese gâhi Aceb mir'ât idi mir'ât-ı câm-ı pür-safâ hakkâ

Ey Bahâî! Arada sırada insana gam kendini göstermemiş olsaydı, esenliklerle dolu şu kadeh aynası, gerçekte ne güzel bir ayna olacaktı.

Bu beyit tamâmiyle ayna imajı üzerine kurulmuştur. Divan şiirinde aynanın kullanılış sebeplerinin başında bir süs aracı oluşu gelir. Güzeller aynaya bakarak kendi güzelliklerinin farkına varırlar; yine ona bakarak esenlik duyarlar. Kadeh aynası da bunun gibidir. Kadeh aynaya benzetilince Cemşid'in «Câm-ı Cihân-nümâ (Cihânı gösteren ayna)» denilen tılsımlı kadehi akla gelir. Efsâneye göre İran hükümdarı Cemşid'in, yedi feleğin sırrını taşıyan ve temsili yedi mâdenden yapılmış bir kadehi varmış. Üzerinde de yedi hikmeti bildiren yazılar bulunmuş. Bu kadehte bütün cihan seyredilebilirmiş. «Câm-ı kiti-nümâ» da denilen bu kadeh, gönül yerine kullanıldığı gibi —Cemşid'in şarabı bulmuş olmasından dolayı— şarapla ilgili olarak da gösterilir. Böylece şarabın ibret verici hâli ve yâ şarabın keyfiyetiyle sarhoş olan kişinin, âdetâ bütün âlemi seyredencesine kendinden geçişi anlatılmış olur. Câm-ı cihân-nümâ ile ilgili olarak Şeyhi,

Cihan fütûhuna Cem, câmdır demiş miftâh
Gelin mülâzım-ı Câm-ı cihân-nümâ olalım

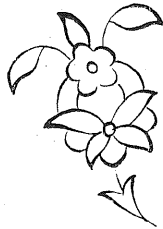
demektedir.

Divan şiirinde gönül aynaya da teşbih olunur. Nitekim Bahâî Efendi de bu beyitte gönlü bir aynaya benzetmiştir. Gönül aynasının pür-safâ olması parlak, buğusuz ve tozsuz olmasıdır. Bu da mecâzen insanın kalbinde kötülük taşımaması, esenlikle dolu olması ve iyilik uğruna çalışması demektir. Gönül aynasının gam dolu olması ise buğulu olup saflığını gidermiş oluşunu anlatır. Nef'i'nin ünlü «Çerh ile söyleşemem âyinesi sâf değil» mısraında bu imaj yer alır. Bahâî Efendi de aynı düşüncede olup gönül aynasının parlak olmasını, kin ve kötülük tozlarıyla, görüntü kabûl etmez hâle gelmemesini istiyor. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de iyiliği kötülükle örtenler için «Allah onların kalblerine mühür vurmuştur. (Bakara, 7)» duyurulmaktadır. Gönül, Allah'ın tecelli ettiği yer olması dolayısıyla da bir ayna mesâbesindedir. Bu bakımdan Nazîm'in,

**Ey harîm-i hâs-ı bezmi rû'yet-i Perverdigâr
Vech-i Hakk'a zâtı hem âyine hem âyinedâr**

beyti ile Bahâî Efendi'nin yukarıdaki beyti arasında bir muhtevâ benzerliği söz konusudur.

Sonuç olarak bu beyitte şâir, her şeyin gönülde başlayıp bittiğini, içinde kötülükler bulunmadığı müddetçe, şükrü gerektiren bir nimet oluşunu san'atkârâne teşbihlerle anlatmaktadır.

SELCUKLULAR'IN OTURDUĞU EVLER — DÜNDEN BUGÜNE —

Yük. Mim. Dr. Kâmil UĞURLU

Hemen bütünüyle, müspet yeniliklere açık olan Türk toplumunun san'at eserleri de, Anadolu'ya gelindikten sonra, ortama tam bir uygunluk göstermektedir. Değişik coğrafyalara ve iklimlere yelken açan Türk insanı, bulunduğu şartları kendi hayat görüşüne çevirirken, kendi köklü kültürüyle, «makam değiştiren bir mûsîkî» gibi yumuşak ve yeni bir heyecanla rahat edeceği mekânı yaratmıştır.

Koca Selçuklu, Orta Asya geleneklerine, Anadolu'ya gelirken İran, Azerbaycan, Kuzey Suriye ve Mezapotamya'dan renkler, şekiller, çizgiler katmış; sonra da onları hemen hemen hiç bozmadan Anadolu'da gördükleri ile zenginleştirmiştir. Arap'dan, Acem'den, hattâ bâzan Bizans'tan alınan bu renk ve çizgiler, bir vesîle ile muhterem Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'nin buyurdıkları gibi, «evvelâ ağızda çiğnenip sonra da midede hazmolan bir lokma ekmeğin uzviyet içinde kan hâline gelmesi gibi, temsil ve hazmedilmiş»¹, kendi karakterinde zâten var olan yaratıcılık da işe katılınca, ortaya yepyeni ve orijinal bir san'at çıkmıştır. Anadolu toprağında bugün de yaşayan şahsiyetli Selçuklu san'atı, gerçekten, «İslâm imânı ile Türk dinamizminin» yuğrulduğu müstesnâ san'at ekollerinin herhalde birincisidir.

Mimarlık san'atının önemli bir şubesi olan «sivil mimârî» de elbette bu gelişmeye tam paralellik gösterir.

1 Sâmiha Ayverdi, Türk Târihinde Osmanlı Asırları, c. 2, s. 383.

Bir makâle çerçevesinde ve daha ziyâde «teknik bilgi» olarak, Anadolu Selçukluları'nda mesken müessesesinin geçirdiği merhaleleri, evin ve bölümlerinin başlangıcından günümüze uzanan çizgisini sunmaya çalışacağız².

Mesken, gerek teşekkül eden tipler, gerekse yapıyı teşkil eden unsurlar olarak, değişim ve gelişmesini, yüzyıllarla ifâde edilen zaman içinde gerçekleştirir. İnsanlar, ev gibi yaşamalarının önemli bir unsurunu sık değiştirmemişler, âdet, inanış ve geleneklerini muhâfaza ettikleri sürece evlerinin kompozisyonunu, mekân anlayışlarını da devam ettirmişlerdir. Nitekim Kaşgarlı Mahmud'un anlattığı XI. yy. Türk evi ile Eflâkî'nin bahsettiği, İbn Bibî'nin anlattığı ve Aksarayî'nin naklettiği ev tipleri, birçok elemanları ile bugüne kadar gelmiştir. Hele geçmişi 100-200 seneye varan ve krokileri verilen Anadolu evleri (özellikle Orta Anadolu'dan) ile sözü edilen bu kaynakların yazdığı ev tipleri arasında, şema olarak bir farklılık yoktur. Bölgelere göre bâzı küçük değişikliklerin mevcûdiyeti dışında genel kuruluş aynıdır.

Anadolu'nun kıyıları ile Avrupa ve Asya bağlantıları, dış etkilere zaman zaman açık kalmıştır. Özellikle kıyılar, dış etkileri daha hissedilir tarzda sergilerler.

İç kesimler ise etkiye daha kapalı kalmışlardır. Bu iki bölge arasındaki kuşak ise, her iki taraftan da etki alan mahaller olmuştur. Bu yüzden araştırma esnâsında eski örnekler verilmek istendiğinde, İç Anadolu kuşağından örnekler taranmıştır.

Kaynakların değerlendirilmeleri ve tasnifleri sonucunda, gerek plân tipi, gerekse mekânların organizasyonu ve strüktür olarak, Selçuklu Türkü'nün Anadolu'daki mesken tiplerinin gelişmesi bize şu sonuçları verir :

Anadolu'daki Selçuklu evi genellikle az katlıdır. Buna bağlı olarak temel düzen tek kat için plânlanmıştır. Ancak zamanla kat sayısı artmıştır. Bu durumda bile temel düzene uymak

2 Bu konuda yüzü aşkın kaynak içinden biz sâdece, başta Kaşgarlı Mahmud ve Eflâkî olmak üzere, İbn Bibî, İbn Batuta, Evliyâ Çelebi, Belâzuri, Aksarayî, bâzı Selçuknâmeler ile vekâyinâmeler, Varka ve Gülşâh yazması ve Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Prof. Dr. Oktay Aslanapa, Dr. Emel Esin, İ.H. Konyalı ile bundan yüzelli -ikiyüz sene önce yapılmış ve Anadolu'ya yayılmış birçok ev ve mahalli kaynaktan söz edeceğiz.

için üst kat, diğer katlardan daha üstün tutulmuştur. Selçuklu evinin değişmiyen özellikleri bu sebepten, daha çok üst katlarda görülür.

Geniş, açık ve tabii çerçevelerde düzenlenen evlerde bu temel kat alçaltılarak tabiata yaklaştırılmıştır. Kasaba ve şehirlerdeki sıkışık ve dar yerleşmelerde ise elden geldiğince yükseltilmiştir.

Ev, genellikle düzgün olmayan toprak parçaları (bölünmeler sebebiyle olsa gerek) üzerine kurulduğundan, zemin kat planı tabii olarak bu duruma uydurulmuştur. Belirli bir **parsel anlayışı** gelişmemiştir. Bu durum bâzan çok değişik, tabii ve enteresan çözümlere sebep olmuştur.

Zemin katta her ev, kendine göre bir dünyâ düzenlemiştir. Bu alanların mimârî açıdan önemli ortak özelliği, bütünüyle özel olarak, o yapıya göre ve o yapıya bağlı olarak çözümlendirilmiş olmalarıdır.

Selçuklu evinin en önemli özelliklerinden biri içi ile dışı arasındaki açık farktır. Zengin evi ile yoksul evi arasında gerek dış görünüş, gerekse temel prensipler açısından bir ayırım yapmak zordur. Oda sayıları ve malzeme değişebilir. Ama her ikisi de aynı prensipler içinde yapılmışlardır.

XI. yy.'dan itibaren, ilk örneklerden başlayarak Anadolu'daki Türk evi iki ana unsurdan teşekkül etmiştir: **Odalar** ve **odalar arası müşterek alan**, yâni **sofa**. (O devirdeki adıyla **beçküm**.)

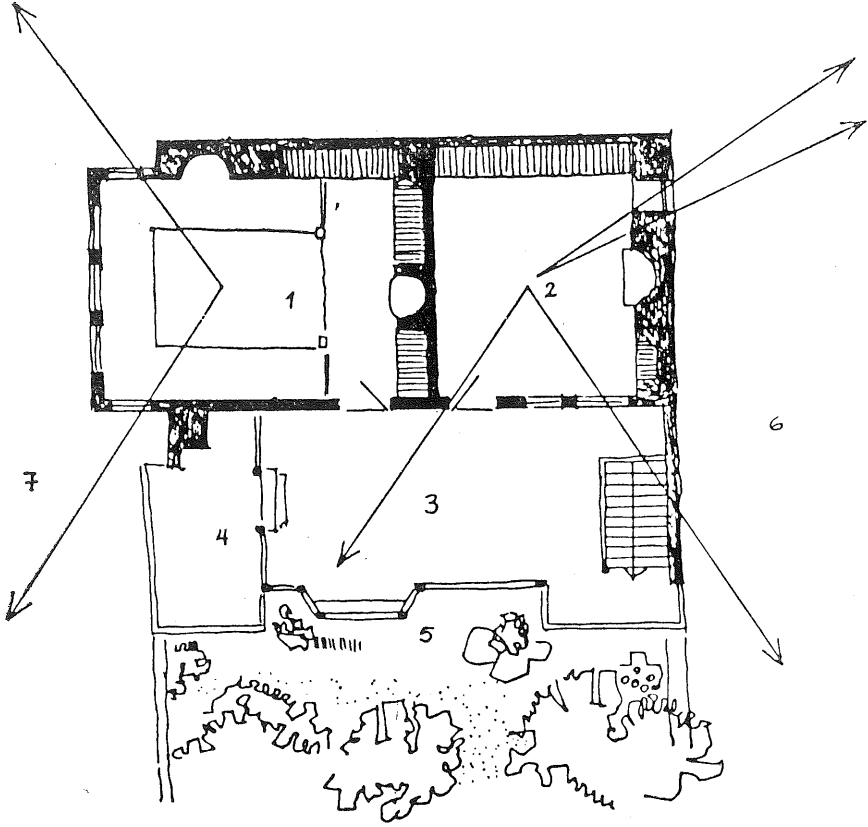
İlk örneklerde **sofa**, (odalar ayrı birer çadır kabul edilirse, bu çadırların arasındaki müşterek alanın fonksiyonunu yüklenmiş ve) önemle ele alınmıştır. **Daha sonra üstü örtülen** bu alan, görüşü kontrol eden **kafes** gibi tedbirlerle şekil değiştirmiş, fakat görevi aynı kalmıştır. (Bkz. R. 1)

Kaynaklarda **sofa**, **sergi**, **sayvan**, **çardak**, **divanhâne hayat**, **beçküm** gibi isimlerle geçmektedir.

Bu alan, ev içindeki dolaşımı sağlamakla birlikte, bir toplanma alanıdır. Dolaşım dışında kalan kısımları, **oturmaya** ayrılmıştır. Zamanla bu alanlar daha da özelleşmiş ve **eyvan**, **sekillik**, **taht**, **köşk** gibi kavramlar ortaya çıkmıştır.

Yapıların ve tiplerin teşekkülü ve iç düzenin oluşması, yapının kuruluş sistemi ile dâimâ ilgili olmuştur. Meselâ ahşap-karkas yapıdaki oda ile kerpiç veyâ taş yapı arasında, bu açı-

dan bir prensip birliği vardır. Değişenler, malzemenin uygulanma ve imkânlarına bağlı olan detaylardır. Sözgelişi **ahşap yapı sistemi**, malzemenin imkânlarından dolayı, **pencere dizileri** kurmaya uygundur. **Kerpiçle** yapılan uygulamalarda, malzemenin imkân vermemesi sebebiyle bu pencereler yoktur.

Resim 1

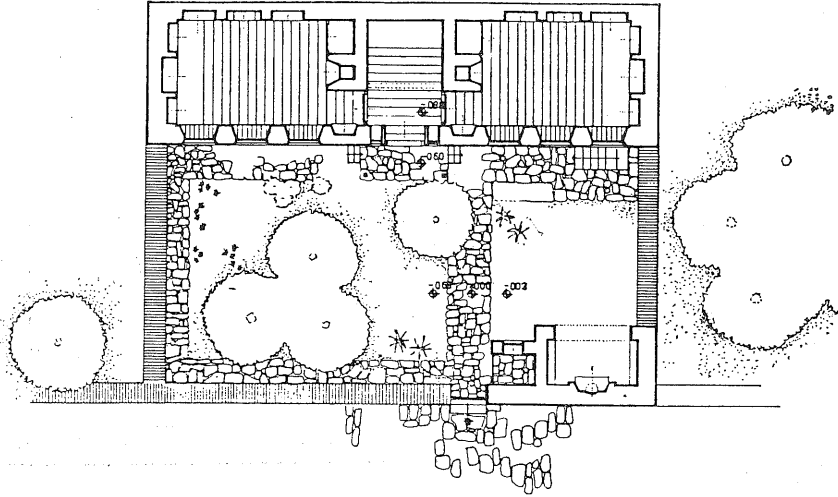
1. DIŞA AÇILAN ODA
2. SOFAYA AÇILAN KIŞ ODASI
3. BAHÇEYE AÇILAN SOFA
4. OTURMA YERİ
5. BAHÇE
6. KOMŞU
7. KOMŞU

Yapı sistemi ne olursa olsun, Selçuklu evinin kuruluşunda bazı yapı öğeleri iç düzende, belirli ölçülerde değer kazanmıştır. Bunlar arasında etkili olan ve uzun süre görülen, kapı-pencere ve dolapların üst sınırını belirleyen yatay ahşap elemandır.

Selçuklu evinde ve odasında görülen, kullanma alanlarının **insan boyutlarının dışına çıkmama** temel prensibi, böylece gözle görülebilen bir üst sınır ortaya çıkarmıştır. Kapı, pencere, dolaplar ve iç düzenin diğer elemanları bu sınırın çevresinde düzenlenmişlerdir.

Bu yatay sınırın alt kesimi, günlük işler için, (üstü ise boş bırakılmış, ya da tepe pencereleri ile) değerlendirilmişlerdir. Son devir örneklerinde ve konaklarda bu bölüm, bir gösteri alanı şekline dönüşmüştür.

Selçuklu evinde **pencereler**, iç düzenin kuruluşunu önemle etkilemiştir. İnaniş durumu ve gelenekler evin her zaman **kendi içine çekilmesini** gerektirmiştir. Buna rağmen bazı tedbirlerle çevreye, sokağa ve yapının dışına açılma durumu, ilk örneklerden itibaren ve tedrici bir gelişmeyle tesbit edilmiştir. (Bkz. R. 2)

Resim 2

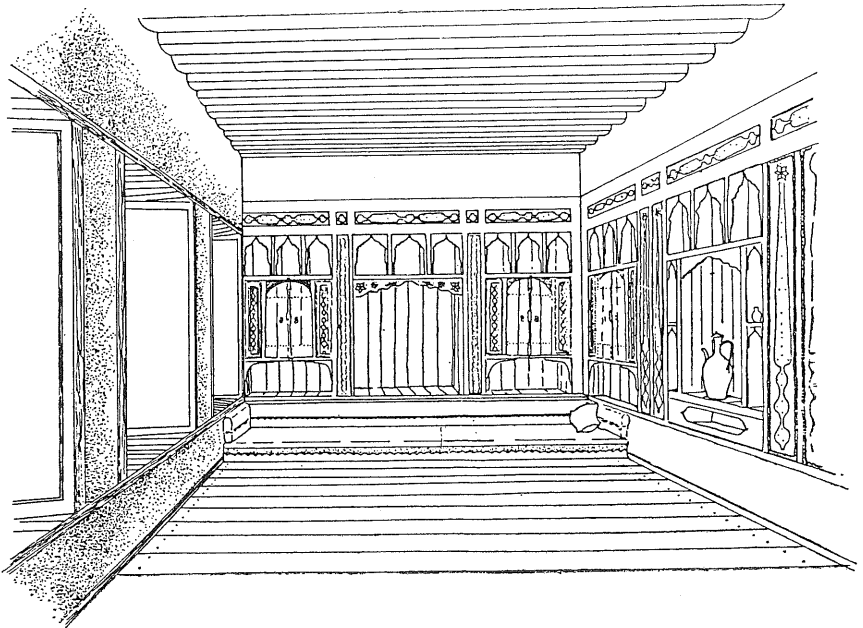
Alt kattaki dışa açılan odaların pencereleri, elden geldiğince küçültülmüş ve örtülmüştür. Buna karşılık üst kattakiler büyük boyutta ve çok sayıda düzenlenerek odaların ışığı ve görüşü artırılmıştır

Alt kat pencerelerine de, hem güvenlik hem de gizlilik açısından özel çözümler getirilmiş, giderek geliştirilmiştir.

Alt örtü olan döşemede, gerek kuruluş gerekse malzeme olarak bazı prensiplerin hiç değişmediği görülmüştür.

Mekânlarda, taban döşeme kaplamaları, **hasır**, **keçe**, **kilim** ve **halı**dır. Bunlar alttaki döşeme strüktürü ne olursa olsun, son derece basitleştirilmiştir.

Göçebe çadırı, doğrudan toprağın üstüne kurulmuştur. Sonra da yere **halı**, **kilim** veya **keçe** ve **çul** serilmiştir. (Bkz. R. 4) Yapıda da böyledir. Umûmiyetle, taşıyıcı ahşap döşeme üzerine hasır serilmiş, üstüne uygun kalınlıkta (en az 20 cm) bir toprak tabakası sıkıştırılmıştır. Bunun üzerine de sergi malzemesi serilmiştir. İlk uygulamalar böyledir.

Resim 3

Selçuklu evinde önemli bir özellik, hacimlerin yirmidört saat içinde değişik amaçlar için yeniden düzenlenebilmesidir. Bütün bu değişik işler için oda içine, sâdece yapılacak işle ilgili nesneler getirilir, yerleştirilir. İş biten kaldırılır. Yerine yenisi getirilir. Bunun için **yalın ve problemsiz bir sergiye** ihtiyaç vardır.

Odanın bu şekilde bir alt örtüye sâhip oluşunun bir sebebi de, Selçuklu Türkü'nün **bağdaş kurarak, diz çökerek oturması, yerde namaz kılmasıdır**³. Bu davranışların hepsinde, tabiat ile insan arasında pek az engel vardır. Yere serilen yataкта yatan, yere oturan ve yerde namaz kılan insan gözönüne alınır, döşeme ile onun arasında çok ince veyâ sembolik bir ayırıcı bulunması normaldir.

Sedirler, yapıya bağlı olarak kurulurlar. Rahat kullanılmasını teminen, döşemeden yükselen bölgesine daha farklı ve yumuşak bir örtü gerekmiştir. Prensip yine her türde aynıdır. (Bkz. R. 3)

Odanın döşemesi, diğer elemanlara nazaran temel bir fonksiyon taşır. Bir oda, ocak ve sedirle çevrilmiştir. Asıl kullanılan yer burasıdır. Sirkülasyon buradadır. Seki altına nazaran, yaklaşık 20 cm. daha yükseltilmesi, daha sonraki devirlerde de.

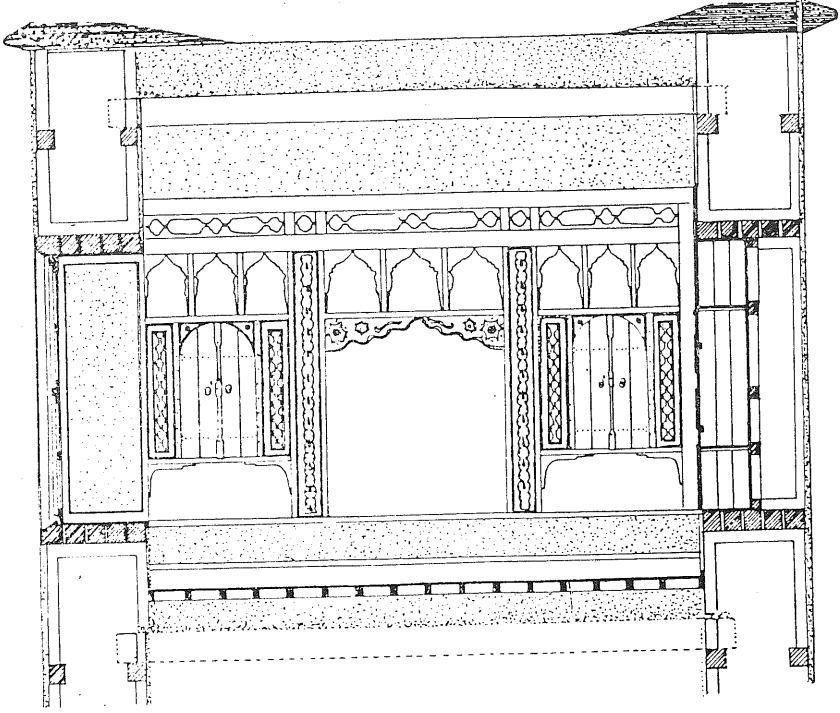
Giderek bu kesimin seki altından ayrılmasını daha da güçlendirmek için, araya kafesler, parmaklıklar, dikmeler, kemerler gibi çeşitli bölücüler koyarak, yalnız döşemede değil, mekânda da bir ayırım yapılmıştır.

Pencere kenarları, oturmayı sağlamak üzere düzenlenmiştir. Pencere dizileri ve çıkmalar, kuruluş açısından sedirlerin ağırlık noktasını oluşturmuşlardır.

Sedirler, döşeme malzemesi olarak önceleri bâzan toprak, bâzan pişmiş toprak kullanılarak imal edilmişlerdir. Bu döşeme ilk örneklerde yalın olarak bırakılmıştır. Sonra üzerine kaplama malzemesi geçirilmiş, en son ve yaygın olanlarda ise ahşap bir taşıyıcı sistem üstüne yine ahşap kaplanarak sedir temin edilmiştir⁴.

3 Bu oturuş, dünyâ san'at literatüründe «**Türk oturuşu**» olarak adlandırılır. Kûbâd Âbâd Sarayı çinilerinde «**Türk oturuşu**» nda Sultan figürleri çokça yer alır.

4 Prof. Dr. Önder Küçükerman. Odalar.

Resim 4

Genelleştirerek şu hükme varmak bizi yanıltmayacaktır : Selçuklu evinde mekân bir yatay çizgiyle ikiye bölünmüştür. Alt kısım, el ile ulaşılabilen kısımdır. Devamlı kullanılan bölümdür. Üst kısım ise elle ulaşılamıyan, göze hitab eden ve bu yüzden estetik bir gelişme gösteren tavan kısmıdır.

Tavan, ilk örneklerde kirişlemenin altı olduğu gibi bırakılarak temin edilmiştir. Kirişlemenin altı ayrıca kaplanmıştır.

Sonraki evlerde, tavanlarda dâimâ bir kare kesit aranmış, hattâ bazı dik açılı olmayan mekânların bile tavanlarında, bir kare sath bulunduktan sonra, geri kalan kısım etkisizleştirilerek, kare kesit süslemeye alınmıştır.

Sonraları, bu ahşapların üzeri çeşitli el işi oymalarla süslenmeye başlanmıştır. Selçuklu'nun tavana verdiği önem ça-

dırdan başlamıştır. Çadırın kubbesini gökyüzü kabul edişi, ev tavanlarında da devam etmiş, bâzı örneklerde tavanda, yıldız şeklinde, ay şeklinde kesilmiş parlak metal ve cam, ayna parçalarına rastlanmıştır.

Saraylarda ve konakların geniş açıklıklı salonlarında ise tavan, kendisini taşıyabilecek büyüklükte düz satırlar bulunarak ve bu satırlar çeşitli dokumalarla, alçılarla süslenerek teşkil edilmiştir.

Ana görevi mekânın içinde bulunan eşyâyı korumak olan dolap, Türk evinde yüklük, çubukluk, kavukluk, testilik, peşkirlik, öteklik, lâmbalık, tembel deliği, cezvelik, fincanlık, çiçeklik, değneklik ve oyma gibi, kullanıldıkları yere göre isimler almıştır. Bütün ölçüler en uygun kullanmayı sağlayacak şekilde ayarlanmıştır.

İlk örneklerde dolap, kesin bir fonksiyonu karşılayacak şekilde imal edilmiştir. Kuruluşunda lüzumsuz özen ve şekli davranışlar yoktur. (Bkz. R. 4)

Oda içinde faydalı alanın üst sınırı olan raflar, hem kullanma alanı hem de yapı unsurlarının birleştirici elemanıdır. Ve mekânın dört bir tarafını dolaşır.

Çok alçak tavanlı evlerde dolap, yer döşemesiyle tavan arasında kesiksiz olarak yer alır.

Yüksek tavanlı büyük konaklarda dolaplar, belirli seviyede kalırlar. Üst kısım başka şekilde değerlendirilir.

Dolap, Selçuklu Türkü'nün evinde ayrıca yıkanma işine değişik bir alternatif getirmiştir. Dolap yapısı içinde «gusülhâne» adı altında özel bir bölme kurulmuştur. Bu bölme umûmiyetle oturmaya ve su kaplarını koymaya yetecek büyüklüktedir. Kirli su çıkışı yine değişik, basit fakat akıllı çözümlerle halledilmiştir.

Oda içinde bulundurmak isteği ile gözden gizlemek gereği gusülhâneyi dolap içine yerleştirmekle çözülmüştür. Bâzı özel durumlarda gusülhâne, yandaki odanın ocağının arkasında düzenlenmiştir. Böylece sıcak tutulması sağlanmıştır. Hattâ, zaman zaman, bir başka mekândaki çeşmeyle sırt sırta düzenlenerek su da sağlanmıştır. «Gusülhâne» kavramı, ilk örneklerden itibaren, yakın zamanlara kadar devam etmiştir.

Bu unsur, yalnız Türk evinde görülen bir özelliktir. İslâmiyet'in getirdiği «gusül» müessesesinin tâvizsiz uygulanması so-

nucu, gusûlhâne giderek gelişmiş, son zamanlarda hamam olarak ayrı bir hacmin ayrıldığı devirlerde bile varlığını sürdürmüştür.

Gusûlhâne, Türkler'le kültür alışverişinde bulunan ülkelere de etkilemiştir. Nitekim Bizans evlerinin bazılarında «gusûlhâne»ye benzetilerek oda içinde ve dolap mahallerinde inşa edilmiş banyo nişleri tesbit edilmiştir.

Türk evinde hacimlerde çıkıntı yapan tek eleman, ocaktır. Hatırlanacağı gibi, Anadolu'da, Türkler'in gelmesinden önceki yerleşimlerde de ocak mevcuttu. Türkler'in Anadolu'ya gelmelerinden önceki yerleşimlerinde yine ocak, dâimâ ve önemli bir eleman olarak vardır. Türkler'in Anadolu'ya gelmesinden sonra ise ocak şekil değiştirmiş, yeni ve orijinal bir form olarak devam etmiş, gelişmiştir.

Anadolu'daki Türk evinde önceleri ocak, ateş yakılan yer ile bacadan oluşurken, sonraki gelişmelerde ocağın önü, önce bir kapakla örtülmüş, böylece ısı kaybı ve ocağın tepmesi önlenmeye çalışılmıştır. Kapak, giyotin şeklinde yapıldığı veya duvara doğru açılan çift kanat biçiminde imal edildiğinde, oda içinde yer işgal etmesin diye, duvarda hazırlanmış yerlere yaslanmıştır.

Büyük yapılar ve varlıklı evlerinde ocak, çoğu kez davlumbazla birlikte kurulmuştur. Buralarda ocak, görevi yanında bir de süsleme elemanı vazifesi görür.

Hülâsaten Anadolu'nun yerli ev kompozisyonları, Asya'dan gelen ustaların eline, Türk yaşayışına, örf ve geleneğine uygun bir üslup kazanmıştır. Böylece teşekkül eden tipler; bölgelere, iklime, malzemeye göre bazı farklılıklar göstermiş, fakat esasta aynı kalarak kuruluş şemasını kaybetmemiştir. Asyalı usta, hünerine at koşturacak meydanı, sivil mimârî şubesinde daha rahat bulmuş, kendi yorumunu devreye sokmuş, bu alanda da yeni ve kendine has, rahat bir «üslup» yaratmasını bilmiştir.

Kaynaklarda gösterilen Anadolu Selçukluları ev tipleri, yapılışı bundan ibkiyüz, belki yüzelli, hattâ yüz sene önceye târihlendirilen evlerde aynen görülebilmektedir. Bu evlerin bir kısmı bugün ayaktaadır. Türk insanının «mesken» konusunda alıştığı, deneyerek belirli bir çizgiye oturttuğu unsurları ve «konfor» alışkanlığını değiştirmemekteki bu tutumu şaşırtıcı-

dır. Kaynakların târif ettiği plân kompozisyonları ve dekorasyonlarına sâhip ev tiplerine benzeyen yüz-yüzelli sene önce yapılmış örnekler, Anadolu'da Selçuklular'ın mesken tiplerindeki gelişmeyi sergilerler.

Netice olarak, Anadolu Selçuklu san'atının, Asya-Anadolu aksında mükemmel bir senteze ulaştığı, bu orijinal ve köklü san'atın tesirini yüzyıllarca devam ettirdiği ve Türk insanı yanında çeşitli milletlere ve kültürlerle ciddi unsurlar vererek onları şekillendirdiği «gerçeği» ortaya çıkmaktadır. San'at târihinin hayranlıkla altını çizdiği ve takdirini gizleyemediği «Osmanlı San'atı», kendisini bu san'atın sağlam temelleri üzerine inşâ etmiştir vesselâm.

ÜSLÜPTA YABANCILAŞMA

Kâzım YETİŞ

Dil dâimâ canlı bir varlık olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan hem dış süslerinin, hem de kendi dışındaki benzeri varlıklarla ilgisinin tabii olması gerekir. Nasıl dış yapıya yakışmayan ağır süsler, boyalar ve elbiseler vücûdu tanınmaz, gülünç ve hattâ bayağı hâle getirirse, nasıl biraz erkek, biraz kadın, biraz zenci, biraz eskimo olan bir insan ayrı yaratık olarak düşünülürse; dilin de, târih içerisinde kendini konuşan milletin şahsiyeti ile bütünleşerek teşekkül etmiş varlığına yakışmayacak kullanışların saldırısı ile bütünlüğü, tabiiliği bozulur, tanınmaz hâle gelir.

Kelime ile üslûp arasındaki ilişki zannedildiğinden daha fazladır. Çünkü üslûp seçilen kelimelerle şekillenir ve şahsiyet kazanır. Öte yandan kelime-ifâde-şahsiyet arasında çok kuvvetli bağlar vardır ve dâimâ birinden diğerine geçmek, birinin yardımı ile diğerini anlamak mümkün olagelmıştır. Nitekim XV. asır edibi **Sinan Paşa**, **Tazarrûnâme**'de iç dünyasını tam aksettirebilmek için kelime seçerken üslûp olarak geleceği müjdelediğinin belki farkında bile değildi. Öte yandan bugün bize Sinan Paşa'yı en iyi tanıttacak eser **Tazarrûnâme**'dir. Kezâ **Tevfik Fikret**'in ruh dünyasındaki iniş çıkışlar, **Hâşim**'in psikolojisi, **Âkif**'in içinde yaşadığı cemiyetin bir ferdi değil bir uzvu oluşu da yine elle tutulacak şekilde üslûplarından anlaşılır. Bunun içindir ki derece derece millî üslûbu, devir üslûbu, nesil üslûbunu şahıs üslûbu tâkib eder. İlk paragrafta söylenenleri her zaman bunlara uygulayabiliriz. Tabiatıyla çok çarpıcı neticelerle de karşılaşabiliriz. Bizim buradaki maksadımız üslûb konusunu tartışmak de-

gildir. Özellikle seçilen kelimelerin üslûpda meydana getirdiği değişiklikleri tenkitle, yabancı kelime ve kullanışların çizdiği bir dünyânın nasıl bizim dışımızda bir âlem olduğunu tesbite çalışmaktır. Gazete ve dergilerden seçeceğimiz örneklerin kaynaklarını belirtmeyeceğiz. Çünkü kimseyi rencide etmek istemiyoruz.

İşte tesâdüfen seçilmiş bazı örnekler:

«..... da yüzme havuzları, tenis kortları, squash, racket-ball, mini futbol sâhaları, jogging alanları, fitness center, solarium, aerobik salonları, ping pong, bilardo, snooker masaları; bunun yanı sıra açık-kapalı bar, restaurant, toplantı salonları yer alacak.»

«Âmin!» veyâ «Allah korusun» dileklerinden hangisini söyleyeceğimi tâyin edemiyorum. Türkçe değil, Fransızca değil, Almanca değil, İngilizce değil. Acaba bu satıcı ne satıyor? Bu nasıl bir göz bağcılık? Yoksa Ortak Pazar için yeni bir dil icad edildi de haberimiz mi yok? Böyle bir çorbanın üslûbu herhalde olmaz. Fakat bu peşpeşe gelen kelimeler çılgınlığı değilse bile ne yapacağını şaşırmış bir şahsiyeti ortaya koyuyor. Dilimizin bu çeşit bir saldırı ve salgının istilâsına uğramaması için duâ edelim.

.....

«Toplulun üzerindeki bürokratik yönetim hiç değişmemiş, bürokrasinin değişen tutumları «devrim» ve «modernleşme» sayılmıştır. Böylece bizde modernizm, jakobenlikle eş anlamlı hâle gelmiştir. Siyâset, jakoben bir zihniyetle algılanmıştır. Ve ordu «kontrordu»yu, «elit»ler «kontr-elit»leri tasfiye ettiler.»

Öyle görülüyor ki yazar peşpeşe tekrarlamak ihtiyâcını duyduğu kelimelerle Türkiye'deki «kısır döngüyü» anlatmak isterken, kendisi de bu durumdan kurtulamamıştır. Kanaatimizce bunun bir sebebi de fikir üretememektir. Ayrıca açık bir şekilde kavranamayan konular, bu çeşit söyleyişlerle, yazarına aydın olmanın ayrıcalığını kazandırdığı zannedilmektedir.

.....

Arabesk Şanson

«La vie en rose» idi eskiden, mon ami

şimdiyse hayatım ma vie ma vie, masmavi...

Bunu belki bir şaka olarak kabul edeceğiz. Yalnız her şaka da bir ciddiyet payı bulunduğunu unutmayacağız. Üstelik şaka-

larda bir milletin en milli tarafları olduğunu veyâ olması gerektiğini de hatırdan çıkarmayacağız.

«Öyle okuru yoran, sözcük labirentleri yaratan bir «biçem» in ardına gizlenmektense; anlatı labirentleri kurup okurla birlikte iz sürmeyi yeğlerim. Anlatıda, hem içeriği, hem de biçemi saran, yanyana filizlenen alegori ve fantazya, büyük zevk veriyor yazarken».

Burada bulunan Türkçe ifade yanlışları ayrı bir konu. Yalnız bulmaca meraklısı yazarın bizi götürmek istediği yer, onun düşündüğünden de karmaşık. Belki bu bulanık ifade ile o, zihninde çözemediği, aydınlığa kavuşturamadığı meseleleri gizleyebilmiştir.

.....

« Underground
Bakerloo, District, Jubilee, Piccadilly
Hızıyla akarken bile koyverme yüreğini
Diyor ki saat All Change, All Change, All Change,
Diyor ki saat, yeni yolların vakti
Londra'nın öte yüzü biraz yeraltında
Kendi haçınlasın metropol ağrılarında.»

Bir zamanlar İran kahramanlarını ve efsânelerini şiirine konu edinen şâirlerimizi tenkit ediyorduk. Sonra, boynundaki takısına Napolyon'un resmini koyan aşırı hayranlığın romanlarımızda yerildiğini gördük. Vaktiyle o çıkışı yapanlar sonucun böyle olacağını bilselerdi acaba aynı heyecanı duyarlar mıydı? Evet üslup dedik, Londra'nın sisli yer üstünde değil yer altında dolaşmaya çıktık. Abdülhak Hâmid'in Londra'sı ile günümüz şâirinin Londra'sı çok farklı. Biri her şeye rağmen biz, diğeri hızla bizden kaçış. Gelecek nesiller Türk şiirini okumak ve anlamak için, her şeyi ile Batı'yı çok daha iyi tanımaya mecburlar. Belki de şimdiki kilerin eski edebiyattan kaçtığı gibi onlar da bu söylenenlerden uzaklaşmayı tercih edecekler.

.....

«Müdâfaa-i Hukuk'un «kongre» ci «Meclis» ci jakobenliği, müdâhaleci ve otoriter bir bonapartistliğe yozlaştı.»

Aydınımız dâimâ, içinde yaşadığı toplumun üstünde; fikir, yaşayış ve idâre bakımından baskıcı bir unsur olmayı tercih etmiştir. Yazar gibi biz de belki buna yozlaşma diyebiliriz. Fakat

bu fikri niçin yozlaşmamış bir söyleyişle veremeyelim. Zâten tenkit ederken aynı tarzı benimsemek çıkış yolu bulamamanın, başka bir bocalamanın izâhı değil midir?

.....

«Daha şâirim konuşurken. Ama risk duygusu yok. Daha spekülâtif, daha ironik.»

Şâir, anlaşılan, konuşurken kendini daha serbest hissediyor. Fakat sonra duygularını belli bir çerçeveye hapsediyor. Bunu tanımasanız da olur. Zâten o bilinmek istemiyor. Eskiler muammâ söylerlerdi. Biri çıkar onları çözerdi. Yeniler pek çözülmeyi istemiyorlar. Çünkü iğne batırılmış balon olmaktan korkuyorlar. Korkunun ecele faydası gâlibâ yokmuş.

Bu örnekleri artırmak mümkün. Fakat netice pek değişmeyecektir. Görüldüğü gibi Türkçe yeni bir çehreye bürünmektedir. Buna, yazımızın başında belirttiğimiz süslenme veya aşırı boyanma demek bile güç. Burada âdetâ bir başkalaşma hissedilmektedir. Asıl bize endişe veren nokta ise bu durumun gelecekte kazanacağı hüviyettir. Muhakkak ki dilde ırkçılık, hattâ kabilecilik iyi sonuçlar vermez. Yalnız böylesi bir istilâ dilin yapısını tamâmen bozacak ve mutlaka milli olması gereken üslubu tanınmaz hâle getirecektir. Başka dillerden kelime alınabilir. Bu almada milli söyleyiş, milli üslup dâimâ hâkim olmalı ve alınmış kelime dâhil olduğu kültürün rengine ve boyasına bürünmelidir. Geçmişte bunun pek çok örneği vardır. Dünyânın çeşitli kültürleri ile tanışan ve onlarla alış-verişte bulunan Türkçe, başka kültürlerden aldığı unsurları kendi bünyesinde eritmiş ve milli bir varlık hâline getirmiştir. Böylece de yer yer görülen istisnâların dışında üslup bozulmamıştır.

Asırlar içerisinde gelişen, güzelleşen Türkçe söyleyiş tarzı, milli üslup milletimizin en açık ve kesin alâmeti olmuştur. Hattâ geçmişte Arapça, Farsça şiir yazan şâirlerimizin üslupları incelense görülür ki bunlar, çok defâ Türk Arapçası ve Türk Farsçasıdır. Bunun içindir ki «ana dil» sonradan kazanılan dillerin yerini alamamaktadır. Şu halde asıl korunması gereken milli söyleyiş ve üsluptur. Milli şahsiyetin en mühim görünüşü buradadır. İslâmiyet'i kabul ettikten sonra özellikle Arapça'dan yapılan tercümelerde söyleyiş bakımından bir bocalama devresi olmuştur. Esâsen uyanış ve geçiş devirlerinde tercümenin

önemi inkâr edilemez. Ayrıca tercüme faaliyeti bir dilin ifâde imkânlarını zorlaması bakımından da ehemmiyetlidir. Fakat medeniyet değişmesi hâdiselerinde görülen intibaksızlık, bocalama bir müddet sonra asıl yolunu bulur. Bunun, hem XIII. asır Anadolu Türkçesinde, hem XIX. asrın ikinci yarısı Türkçesinde bol örneği vardır. İslâm medeniyetine girerken dil ve üslûp sâhasında yaşadıklarımızı, XIX. asırda. Batı medeniyetine yöneldiğimiz devrede tekrar yaşarız. Birtakım yeni kavramların, eşyâların karşılığı olarak yeni kelimelerin yanında, yöneldiğimiz medeniyet dâiresinden kelimeler de alırız. Fakat ana dil şuurunun bilhassa bu devrede dâimâ uyanık olması neticesinde yer yer görülen sapmalar zamanla sağlıklı bir yola kavuşmuştur. Türkçe XX. asrın ilk çeyreğinde daha da gelişmiş ve oturmuş şekilde millî hüviyetini kazanmıştır. Artık yapılması gereken dilin bu tabii seyri içerisinde gelişmesine yardımcı olmaktır. Maa-lesef bu yapılamamıştır. Neticede elli seneye yakın bir zamandır dilde ve millî söyleyişte bir bocalama devri yaşanmıştır. Bu dalgalanmaların durulması beklenirken son senelerde çok daha farklı bir söyleyiş şekli görülmeye başlamıştır.

Elbette tek ve yeknasak bir üslûp olmaz. Her şahsın, her edebiyat akımının, her neslin üslûbu yer yer farklılıklar gösterecektir. Bu tabii bir hâdisedir. Fakat yukarıdaki örneklerde bir üslûp değil, **üslûbsuzluk** hâkimdir. Hem de millî söyleyişten tamâmen uzaklaşma temâyülünde olan bir üslûbsuzluk.

Nâmık Kemal, Menemenli Rif'at'e yazdığı bir mektubunda «yazı yazmak sarftan, nahivden, çıkmaz; her milletin şive-i ifâdesini öğrenmekten hâsıl olur» der. Buradaki «şive-i ifâde» millî söyleyiş ve millî üslûp demektir. Meseleyi biraz daha açmak gerekirse her dilin bir söyleyiş, ifâde ediş, anlatma tarzı, bir mantığı vardır; daha doğrusu olmak gerekir. Nitekim Yahyâ Kemal bir rubâisinde :

Hayyâm'ı alıp tercüme et derlerse
Öğrenmek için tâlib isen bir derse
Derdim ki rubâisini nazmetmelisin
Hayyâm onu Türkide nasıl söylerse.

der. Burada, Yahyâ Kemal'in de millî söyleyişi kasedtiği açıktır. Bu günün tercüme eserlerinde değil, teliflerde bile bize mahsus bir söyleyişle karşılaşamıyoruz. Batı dillerinden hiç lüzû-

mu yokken apardığımız kelimelere Türk rengi vermeden, Türk'e mâl etmeden kullanıveriyoruz. Bunun sonucu olarak o kelime kendi mantığı ile kullanışımızda yer aldığı için ortaya bir ucûbe çıkmaktadır.

Bâzı geçiş devrelerindeki aksamaları bu değerlendirmenin dışında mütâlea ettiğimizi özellikle belirtelim. Çünkü böyle zamanlar geçiş devri olmaktan başka fazla bir anlam ifâde etmezler. Nitekim biz geçmişte iki defâ bunu idrak ettik.

Yakın bir gelecekte **Ortak Pazar'a** gireceğimiz ileri sürülerek bu durumu tabii karşılayanlar çıkabilir. Nitekim geçen günlerde Kültür Bakanlığı'nın iş yerlerinin isimlerinin Türkçe olması ile ilgili bir düşüncesi —**çalışması** demiyorum— gazetelere intikal etti ve bâzı itirazlarla karşılaştı. Pek çok konuda olduğu gibi bu hususta da değişik ve birbirine zıt görüşler sütunları işgâl etti. Milli bir meselede ilim adamlarımız ve bâzı kuruluşlarımız Bakanlığın düşüncesindeki saygı duyulması gereken incelik ve hassâsiyeti bile anlayamadılar ve konuyu sonu çıkmaz birtakım yollara çekerek saptırdılar. Halbuki hâdise son derece basitti. **Bu gün pek çok iş yeri Türk diline saygısızlık örnekleri ile doludur.** Bu bir kânun meselesi olmaktan çok bir şuur meselesidir. Üstelik Sayın Bakan da herhangi zorlayıcı bir kânun teklif etmek durumunda olmadığını belirtmiştir. Kaldı ki kanaatimizce böyle bir kânun koyabilir de. Maalesef Sayın Kültür Bakanımızın bu milli endişesi lâf kalabalığına getirildi. Elbette doğrunun yanında olanlar da vardı. Diğerlerine sormak gerekir. Sâdece iş yeri adlarını değil, kanayan bir yara hâline gelmiş cadde ve sokak adlarını da yabancıları ile süslesek acaba memnun olacaklar mı? Daha mı hür ve demokratik olacağız? Yoksa tam bağımlı hâle mi geliriz? Belki de istenilen budur.

*
* *

Bir vesile ile de ifâde ettiğimiz gibi bu çeşit bocalamanın geçmişte de örnekleri vardır. Bunun için de Mehmet Âkif bir şiirinde şöyle demek mecbûriyetinde kalmıştır:

Tasarrufâtını aynen alırsak İngilizin
Fransızın, ne olur hâli, sonra şivemizin?
Lisânın olmalıdır bir vekâr-ı millisi,
O olmadıkça müyesser değil teâlisi.

Eğer Fransızca'nın, İngilizce'nin, Almanca'nın kelimeleri âit oldukları yapının imlâ, söyleyiş ve kullanış olarak tesbit edebileceğimiz özelliklerini berâberinde getirecekse o zaman söyleyişte veyâ üslûpta bir yabancılaşıma kendiliğinden olacak demektir. Bu ise Âkif'in tesbitiyle dilin milli vekârının kaybolması neticesini doğuracaktır. Bunun için bu tehlikeli gidişe dur demenin zamanını kaçırsak dönüşü çok güç ve belki de mümkün olmayacak bir duruma gelmek durumunda kalabiliriz.

Biz, bu gün, geçmişte dedelerimizin yaşadığı hâdiseleri, onların duygu ve düşüncelerini ancak yazılı belgelerde bulabiliyoruz. Uzun zaman içerisinde dile mal olmuş ve onun ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş kelime ve söyleyişler; o duygu ve düşünceleri bize, aslına tam uygun olmasa bile en yakın bir sıcaklıkla taşıyabilmıştır. Halbuki bu gün aklına esen herkesin düşünmeden kullanıverdiği ve bizde hiçbir târihi hâtırası olmayan kelimelere acaba neyi emânet edebileceğiz? Bizden sonra gelecekler bu bize yabancılaşmış üslûpta bizi kesinlikle bulamayacaklardır. Bunlara **köksüz** ve **serseri kelimeler** de diyebiliriz. Belki bunların da zamanla bize mal olacakları ve bize âit izler taşıyacakları söylenecek ve endişelerimize katılmayacak olanlar bulunacaktır. Fakat hemen ifâde edelim ki örneklerde de görüldüğü gibi, bu çeşit kullanışlar sâdece dilin gelişmesini baltalar ve dile mal olamazlar. Çünkü bunlar, birer zarûret değil, **farklı olma** ve belki de **aydın oluş ihtirâsını** tatmin eden söyleyişlerdir.

Netice olarak söylemek gerekirse, dilimizin tabii gelişmesini baltalayacak ve belki de bir müddet durduracak bu yabancılaşıma; bizi anlatmaktan çok uzak olduğu gibi, pek çok noktada insanımızın kafasını karıştıracak ve zihinde birtakım soruların doğmasına sebep olacaktır. Dilimizin söyleyiş tarzı ve kelime kadrosu eğer üzerinde durulur, yorulunur ve sabırla çalışmaya devam edilirse en karışık konuları en küçük ayrıntıya kadar anlatma gücüne sâhiptir. Ama zihnimizi tembellige alıştırmışsak, işin kolayına kaçırırsak, **yaratıcı** olmak yerine **ayrıcalık kazanmayı** yeğliyorsak, milli dilden de, milli söyleyişten de, milletle berâber olmaktan da uzaklaşmayı kabul ediyoruz demektir. Bu ise aczin ifâdesidir.

Tekrar etmekte ve ısrarla belirtmekte fayda umuyorum. Kimseyi rencide etmek istemiyoruz. Fakat eli kalem tutan, konuşan ve konuşmak durumunda olan herkesi, hele her gün beyaz

camda misâfirimiz olanları, Türk olarak kalmamızın hemen tek dayanağı —bunu istemeyenlere söyleyecek sözümüz yok— kalan Türkçe üzerinde düşünmeye ve Türkçe konuşup yazmaya dâvet ediyoruz. Şurasını hiç bir zaman unutmamak gerekir ki ne geçmişte, ne bu gün, ne de gelecekte bize Avrupa dillerinde konuşma ve yazma hakkı da dâhil olmak üzere alış-veriş yaptırmayacaklardır. Tabii bu dilleri öğrenmek, bilmek ve konuşmak apayrı bir konudur. Bizim söylediğimiz Türk, bir Shakespeare, bir Victor Hugo, bir Goethe çıkartamayacaktır, çıkaramaz da. Aslında çıkarmasına da gerek yok. Milli olduğumuz ölçüde beynimileilik kazanacağımızı unutmamalıyız. Dolayısıyla yaşamak, yaşatmak, sevgi ve saygı istiyorsak her şeyden önce milli olmak zorundayız. Elmanın, elma şekerini kendinden kabul etmediğini akıldan çıkarmayalım. Esâsen ikinci bir kişilikte başarı kazanmak, seyrek de olsa mümkünse bile, hastalıktan kurtulmak imkân dâhilinde değildir. Yaşamak ise hasta ve hastalıklı bir varlıkla değil, sağlam bir yapıya bağlıdır.

KUBBEALTI'ndan

Aziz Okuyucular,

Bu sene mecmûamızda konferanslarımızın ilânını göremediniz. Çünkü Kara Mustafa Paşa Medresesi'nde uzun zaman devam eden tâmirât çalışmaları vardı. Hattâ tâmir faaliyetini II. devreye bitirip konferanslara başlayabileceğimiz ümidiyle daha önceki sayılarımızda bir açıklamada bulunamadık. Tâmirât umduğumuzdan uzun sürdü. Binâ-mızı, ancak rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi'nin vefat sene-i devriyesi olan 24 Nisan'da kullanılır hâle getirebildik.

Ekrem Hakkı Bey ve Vakfımıza bağış veya fiili hizmet sûretiyle emeği geçenlerin rûhu için indirilmiş hatimlerin geçen senelerde olduğu gibi yine Emin Işık Beyefendi tarafından duâları yapıldı ve dâvetlilere iftar verildi. Bu münâsebetle Ekrem Bey'i tanıyanlar hâtıralarını anlattılar, Kubbealtı Mûsiki Topluluğu ilâhiler okudu.

Ramazan ayı ile birlikte Kubbealtı Vakfı'nda başka türlü bir hareketlilik yaşanır. Bilhassa Köprülü Medresesi'nin Kubbealtı'na verilmesinden bu yana Ramazan ayları türlü gruplara verilen iftarlar ve sohbetlerle şenlenmektedir. Bu sene de kardeş kuruluşlara; ilim, fikir ve san'at adamlarına, bursiyerlerimize, Vakıf personeline iftarlar verildi. Memleketimizin güzide simâları bir araya gelerek fikir ve muhabbet alışverişinde bulundular. «Ecdâdımız gibi iftar ettiler.» Başta Leylâ Aygün, Muallâ Parıltı olmak üzere Betül ve Aylâ hanımlarla beraber vakfa gönül vermiş gençler misâfirleri ağırladılar.

Bu sene konferansları gerçekleştiremedik ama diğer çalışmalarımız devam etti. Bunlardan bâzılarını satır başları ile sizlere duyurmak isteriz.

Başlangıçtan beri klâsik Türk mûsikisi bizim faaliyetlerimizin mühim bir tarafını teşkil etmiştir.

Yusuf Ömürlü nezâretinde yürüyen bu faaliyet ana hatlarıyla üç grupta toplanmaktadır.

1 — Mûsiki Kursları: Nota, solfej, saz, nazariyat, koro çalışmaları ve meşkler şeklindeki bu kurslar bu sene de devam etmiş ve Hazine sonunda tamamlanmıştır. Yeni devre Ekim 1989 da başlayacaktır. İlgilenecek okuyucularımıza duyurulur.

2 — Nota Yayınları: Şimdiye kadarki nota yayınlarımız üç grupta toplanmıştır. 33 fasikül klâsik eser notası, 3 fasikül saz eseri ve yedi ciltlik İlâhiler serisi neşredilmiştir. Yusuf Ömürlü Beyefendi'nin bu yöndeki çalışmaları devam etmektedir.

3 — Konserler: Kurslarımızda yetişen öğrencilerimizin teşkil ettiği, Yusuf Ömürlü idâresindeki Kubbealtı Mûsîkî Topluluğu geçen yıllarda olduğu gibi bu sene de muhtelif konserler vermiştir. Bu mevsimin sonuncu konseri 3.6.1989'da Vakıf salonunda verilmiştir.

Ayrıca ülkemizde «Türk Mûsîkisinin Yaşatılıp Yaygınlaştırılmasında, Günümüze Ulaştırılmasında Derneklerin Rolü» adlı panelde vakfımızı temsilen Doç. Dr. Mustafa Tahralı bir konuşma yapmış ve İstanbul'daki mûsîkî cemiyetleri içinde Kubbealtı'nın müstesnâ yerini anlatmıştır.

İnci Ayan Birol ve Çiçek Derman Hanımların idâresindeki Kubbealtı Nakışhânesi Tezhib Kursları bu seneki faaliyetini tamamlamış ve Ekim 1989'a kadar tâtille girmiştir. Kezâ değerli Hattat Y. Doç. Dr. Muhiddin Serin Bey'in Hat kurslarına da Ekim'e kadar ara verilmiştir.

*
* *

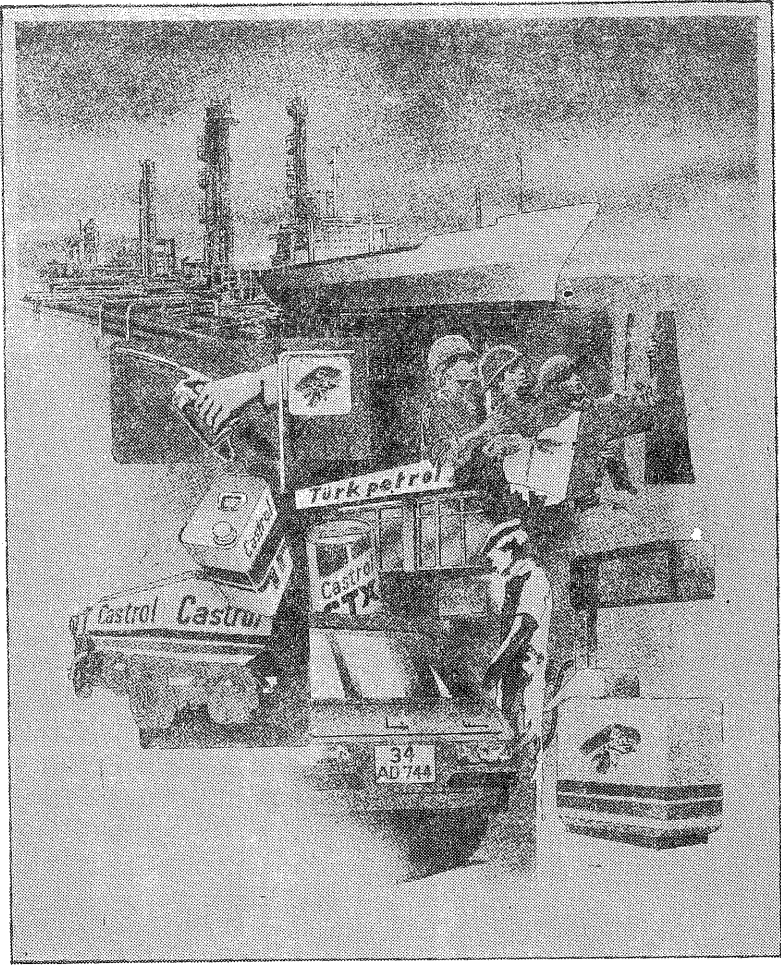
Sohbet açılmışken bize baştan beri binâsında çalışma imkânı tanıyan İstanbul Fetih Cemiyeti'nin bir büyük hizmetini de takdirllerimizle berâber duyurmak isteriz.

Cemiyet Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Osmanlı Mimârisi serisinden mevcûdu tükenen ilk dört cildi Vakıflar Bankası'nın desteğiyle yeniden bastı. Kâğıt, baskı ve cilt kalitesiyle muhtevâyâ yaraşır kitaplar olarak ortaya çıkardı, satışa arzetti.

Ama bu arada senelerdir Cemiyet'e sadâkatla hizmet veren, dü-rüst ve zarif Sevim Nariñç Hanımefendi emekliliği sebebiyle aramızdan ayrıldı. Kendisine sağlık ve âfiyet dolu uzun ömürler diliyor, bundan sonraki hayâtında da bizi yalnız bırakmayacağını bilerek saadetler niyâz ediyoruz.

Bir sonraki sayımızda yeni yeni güzellikleri paylaşmak umuduyla hoşça kalınız.

KUBBEALTI AKADEMİ
MECMÛASI

_____ 50 yıldır sizlerle _____

Türkpetrol

ve MADENİ YAĞLAR TÜRK ANONİM ŞİRKETİ